

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**Diplomsko delo
Visokošolskega programa**

**PROSTORSKO NAČRTOVANJE V LETIH
1985-2008 IN SODELOVANJE JAVNOSTI**

Nirmala Krofi

Ljubljana, junij 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo
Visokošolskega programa

**PROSTORSKO NAČRTOVANJE V LETIH 1985–2008 IN
SODELOVANJE JAVNOSTI**

Kandidatka: Nirmala Krofl
Vpisna številka: 32 181

Mentor: mag. Dušan Blaganje, višji predavatelj

Ljubljana, junij 2010

POVZETEK

Sodelovanje javnosti pri prostorskem načrtovanju je med najstarejšimi uzakonjenimi pravicami družbe. V zadnjih dvajsetih letih ta pravica napreduje iz samo formalne oblike v vse močnejšo vsebinsko obliko. Hkrati z večjim zavedanjem pomena trajnostnega razvoja in ohranjanja okolja za prihodnje generacije, ki postaja osnova novega prostorskega načrtovanja na evropski ravni, narašča zavest o nujnosti »mobiliziranja« širše javnosti k sodelovanju oziroma participatorne demokracije.

V diplomskem delu obravnavam pomen aktivnega sodelovanja javnosti ter pomen vzpostavitve permanentnega izobraževanja in objektivnega obveščanja vseh generacij, ki bodo le ustrezno izobražene in obveščene aktivno pripomogle k skupnemu cilju prostorskega načrtovanja, to pa je skladen trajnostni prostorski razvoj, ki bo omogočal kakovostno življenje sedanje in prihodnjih generacij.

Ključne besede: prostorsko načrtovanje, sodelovanje javnosti, neelektorska participacija, lokalne skupnosti, interesne skupnosti, civilna družba, javni mediji

SUMMARY

Public participation in spatial planning is one of the oldest legalized rights of the society. In the last twenty years this right advanced from being merely a formal one and is nowadays still evolving towards gaining a strong inner content. At the same time, along the growing awareness of the meaning of sustainable development and environment preservation for future generations, which is becoming the basis of the new spatial planning on an European level, an awareness of the necessity of a wider public participation »mobilization« is also growing.

In this work the emphasis is on the meaning of an active public participation and the meaning of establishing a permanent education and objective informing of all generations that can - only if properly educated and informed - actively participate in reaching the common goal of spatial planning, which is a compatible sustainable spatial development, that can enable a quality life for the present and the future generations.

Key words: spatial planning, public participation, nonelector participation, local communities, interest communities, civil society, public media

KAZALO

POVZETEK	ii
SUMMARY	iii
1 UVOD.....	1
2 OPREDELITEV POJMOV.....	4
2.1 PROSTORSKO NAČRTOVANJE.....	4
2.1.1 Prostorsko načrtovanje in urbanizem	4
2.1.2 Konstituiranje urbanizma kot znanosti.....	4
2.1.3 Sistemski pristop v urbanističnem planiranju	5
2.1.4 Urbanizem skozi čas – od stavbarstva do urbane politike	6
2.2 TRAJNOSTNI RAZVOJ.....	6
2.2.1 Koncept trajnostnega razvoja.....	7
2.2.2 Koncept trajnostnosti in sonaravnosti	7
2.3 JAVNOST	9
2.3.1 Formiranje in vključenost javnosti	9
2.3.2 Ciljne javnosti pri prostorskem načrtovanju	9
2.4 LOKALNA SKUPNOST	10
2.5 INTERESNE SKUPNOSTI	10
2.5.1 Heterogene interesne skupnosti po prostorski opredelitvi	10
2.5.2 Interesne skupnosti kot pomemben sodelujoči člen pri prostorskem načrtovanju	11
2.6 CIVILNA DRUŽBA.....	11
2.6.1 Civilna družba in javnost.....	11
2.6.2 Pomen neodvisnega delovanja civilne družbe	11
2.7 PARTICIPACIJA.....	11
2.7.1 Formalna in neformalna participacija	12
2.7.2 Neelektorska participacija	12
2.7.3 Oblike neelektorske participacije.....	13
2.8 JAVNI MEDIJI IN JAVNO MNENJE	13
2.8.1 Množični mediji	13
2.8.2 Množični mediji kot »četrti veja oblasti«.....	13
2.8.3 Prehodna kriza javnih medijev v Sloveniji?	14
2.8.4 Javno mnenje	15
3 KRONOLOŠKI PRIKAZ PRAVICE SODELOVANJA JAVNOSTI PRI PROSTORSKEM NAČRTOVANJU SKOZI ČASOVNO IN RAZVOJNO RAZLIČNA OBDOBJA.....	17
3.1 UZAKONITEV PRAVICE SODELOVANJA JAVNOSTI PRI PROSTORSKEM NAČRTOVANJU	17

3.1.1	Zakon o urbanističnem planiranju iz leta 1967 in pravica sodelovanja javnosti.....	17
3.1.2	Zakon o urejanju prostora ter Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor ter pojav zavesti o varovanju dobrin in smotrni rabi dobrin prostora.....	18
3.1.3	Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1) iz leta 2002 uvaja pojem vzdržnega oziroma trajnostnega prostorskega razvoja v začetku 21. stoletja ...	18
3.2	PRAVICA OBVEŠČENOSTI JAVNOSTI.....	19
3.2.1	Načelo javnosti.....	19
3.3	ANALIZA NEKATERIH EVROPSKIH DOKUMENTOV SKOZI PRIZMO PRAVIC JAVNOSTI.....	20
3.3.1	Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine	20
3.3.2	Usmeritve »Vodilnih načel«, povezanih z javnostjo	21
3.4	EVROPSKE PROSTORSKORAZVOJNE PERSPEKTIVE (ESDP, 1999)	22
3.4.1	Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj.....	22
3.4.2	Usmeritvena načela, povezana z javnostjo	22
3.5	VZDRŽEN PROSTORSKI RAZVOJ V SLOVENIJI PO ZGLEDU »VODILNIH NAČEL«.....	23
3.5.1	Cilji vzdržnega prostorskega razvoja v Sloveniji, povezani z javnostjo	23
3.5.2	Pomen vertikalnega in horizontalnega sodelovanja s poudarkom na vlogi lokalne oblasti	24
3.5.3	Pomen sodelovanja in vključevanja javnosti	24
3.5.4	Pomen dostopa do informacij in znanja, ozaveščanja in izobraževanja	24
3.5.5	Kontinuiteta izvajanja politike vzdržnega prostorskega razvoja v Sloveniji.....	24
3.6	AARHUŠKA KONVENCIJA	25
3.6.1	Trije stebri Aarhuške konvencije.....	25
3.6.2	Implementacija Aarhuške konvencije v Sloveniji	27
3.7	LJUBLJANSKA DEKLARACIJA O PROSTORSKI RAZSEŽNOSTI VZDRŽNEGA RAZVOJA.....	29
3.7.1	Pomen prostora.....	29
3.7.2	Prostorskorazvojni pristop.....	29
3.8	NEKATERE DIREKTIVE EU, KI POUČARJAJO POMEN SODELOVANJA JAVNOSTI NA PODROČJU OKOLJA, POSLEDIČNO TUDI NA PODROČJU PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA.....	30
3.8.1	Direktiva 2001/42/ES Evropskega parlamenta in Sveta o presoji vplivov nekaterih načrtov in programov na okolje	30
3.8.2	Direktiva 2003/4/ES Evropskega parlamenta in Sveta o dostopu javnosti do informacij o okolju	31
3.9	ODNOSI MED ZASEBNIMI IN JAVNIMI INTERESI TER VPLIV JAVNOSTI ...	31
3.9.1	Institut razlastitve kot oblika »prisilne« uveljavitve javne koristi	32
4	NEELEKTORSKA PARTICIPACIJA TER KOMUNICIRANJE MED STROKO IN JAVNOSTJO NA PODROČJU PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA	33
4.1	NEELEKTORSKA PARTICIPACIJA	33
4.1.1	Neelektorska participacija pri prostorskem načrtovanju	33

4.1.2	Vključujoče upravljanje kot nova praksa za doseganje participacije javnosti	34
4.1.3	Dejavnosti civilne družbe pri uveljavljanju vključujočega upravljanja..	34
4.1.4	Vloga oblasti pri uveljavljanju vključujočega upravljanja	35
4.2	KOMUNICIRANJE MED STROKO IN JAVNOSTJO PRI PROSTORSKEM NAČRTOVANJU	39
4.2.1	»NIMBY« odnos do prostorskih posegov	39
4.2.2	Interaktivno odprto komuniciranje	40
4.2.3	Učinkovito načrtovanje komuniciranja	40
5	ORGANIZIRANE JAVNOSTI.....	41
5.1	CIVILNA DRUŽBA IN NEVLADNE ORGANIZACIJE.....	41
5.1.1	Civilna družba in javnost na področju načrtovanja prostora v Sloveniji v »tranziciji«	42
5.1.2	Načini odzivov civilne družbe na prostorske in okoljske zadeve.....	43
5.1.3	»Novo« načrtovanje – strateško in soodločevalsko načrtovanje	43
5.1.4	Strategije systemskega razvoja nevladnih organizacij v Sloveniji v obdobju 2003–2008.....	44
5.1.5	Strategija vlade RS za sodelovanje z nevladnimi organizacijami	45
5.2	PRIMER DOBRE PRAKSE: DELOVANJE CIVILNE INICIATIVE KRAS.....	46
5.2.1	Kdo so in kako delujejo?	46
5.2.2	Primer uspešnega delovanja Civilne iniciative Kras.....	47
6	POMEN PERMANETNEGA IZOBRAŽEVANJA NA PODROČJU PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA.....	49
6.1	STRATEGIJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ UNECE	49
6.1.1	Osnovni cilji strategije	49
6.1.2	Obseg in načela strategije.....	50
6.2	SMERNICE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ OD PREDŠOLSKE VZGOJE DO UNIVERZITETNEGA IZOBRAŽEVANJA.....	50
6.2.1	Uresničevanje smernic.....	51
6.2.2	Predlagani ukrepi za izvajanje smernic.....	51
6.3	PROJEKT R.A.V.E. SPACE	52
6.3.1	Ozaveščanje mladih kot osnovni cilj projekta R.A.V.E. Space.....	53
6.3.2	Učitelji so bili ciljna skupina projekta R.A.V.E. Space.....	53
6.3.3	Osnovne dejavnosti projekta R.A.V.E. Space	53
6.3.4	Osnovne ugotovitve projekta R.A.V.E. Space.....	54
6.3.5	Strategija prostorskega izobraževanja po R.A.V.E. Space	54
6.3.6	Veščine, ki zagotavljajo trajnostni prostorski razvoj	55
6.3.7	Končni rezultat projekta R.A.V.E. Space – znanje za sodelovanje.....	55
7	ZAKLJUČEK.....	57
	LITERATURA IN VIRI.....	60

SEZNAM SLIK.....	64
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	65
IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA	66

1 UVOD

Tema o sodelovanju javnosti pri prostorskem načrtovanju je vedno aktualna, še posebej pa v zadnjih 20 letih, ko smo doživeli velike spremembe družbenega sistema in vstop v Evropsko unijo, istočasno pa na evropski ravni proces trajnostnega razvoja, ki še poteka in zajema vsa področja družbe. V tem procesu pa so se zgodile tudi spremembe pojmovanja o lastnini, prostoru, okolju, trajnostnem razvoju, večji zavesti odgovornosti do bodočih generacij, pravici javnosti do obveščenosti, pravici do izobraževanja.

Pravica sodelovanja javnosti pri prostorskem načrtovanju je bila dolga leta uzakonjena, veliko prej kot pravica sodelovanja javnosti pri pripravi in sprejemanju zakonodaje. Že od nekdaj je obstajala zavest, da je prostor z okoljem kompleksna zadeva in da je prostorsko načrtovanje pogosto umeščanje objektov v prostor, ki povzročajo nesoglasja med investitorji in prebivalci, med investitorjevimi zasebnimi koristmi in javno koristjo in podobno.

Če pa se pri nesoglasjih in sporih pravočasno odzove javnost in izkoristi zakonsko določeno možnost soodločanja pri prostorskem načrtovanju ter aktivno sodeluje v postopkih sprejemanja prostorskih aktov in se argumentirano odzove na predlagano gradnjo, večkrat celo uspe prepričati ali vsaj spremeniti načrtovano gradnjo, tako da se prilagodi obstoječemu prostoru in ima čim manj negativnih vplivov. In prav zaradi spornih gradenj sta se je v zadnjih 10–15 letih začela spreminjati zavest in odnos širše laične javnosti do ožjega in širšega življenjskega prostora, do prostorskega načrtovanja, ki mora omogočati skladen trajnostni prostorski razvoj. Zaradi tega se vse pogosteje vključujejo in organizirajo posamezniki v okviru raznih oblik civilne družbe, nevladnih organizacij ipd.

Naloga državne in lokalne uprave je povečati splošno zavest družbe o potrebi sodelovanja širše javnosti pri prostorskem načrtovanju in s tem posredno povečati zavest družbe o izrednem pomenu skladnega trajnostnega razvoja, ki naj bi postal javni interes, za katerega bi se zavzemala širša družba. Izobražena, ozaveščena javnost je izjemno pomembna pri prostorskem načrtovanju in je protiutež trenutnim pritiskom kapitala po gradnjah, ki so pogosto sporne za obstoječi prostor, za doseganje glavnega cilja, to je omogočati skladen prostorski razvoj.

V diplomskem delu utemeljujem hipotezo, da je aktivno sodelovanje javnosti oziroma soodločanje pri prostorskem načrtovanju ustrezen instrument za doseganje glavnega cilja sodobnega prostorskega načrtovanja, to je omogočati skladen prostorski razvoj, kakovostno življenjsko okolje s takšno rabo prostora, ki omogoča kakovostno življenje sedanje generacije in ne ogroža kakovostnega življenja prihodnjih generacij. Zagovarjam pa tudi hipotezo, da je za izboljšanje učinkovitega soodločanja javnosti pri prostorskem načrtovanju nujna vzpostavitev permanentnega izobraževanja vseh generacij ter objektivnega informiranja javnosti o pomenu prostorskega načrtovanja.

V drugem poglavju sem opredelila pojme, kot so prostorsko načrtovanje, javnost, lokalne skupnosti, interesne skupnosti, civilna družba, participacija s poudarkom na neelektorski participaciji ter javne medije.

V tretjem poglavju sem kronološko prikazala potek in način sodelovanja javnosti v letih 1986–2008 ter poudarila leto 1992, začetek pristopa Slovenije k EU, na globalni ravni pa začetek trajnostnega razvoja, ko na globalni ravni potekajo spremembe o zavedanju pomena prostorskega načrtovanja, trajnostnega razvoja in ohranjanja okolja za bodoče generacije (v tem smislu se v EU in Sloveniji kot članici začenejajo razni projekti izobraževanja, ozaveščanja in vzpodbujanja širše javnosti za bolj ustvarjalno sodelovanje in soodločanje pri prostorskem načrtovanju). Leta 1998 pa je bila podpisana Aarhuska konvencija, ki opredeljuje pravico in dostopnost do informacij (Slovenija jo je podpisala 15. junija 1998 na četrti ministrski konferenci Okolje za Evropo v Aarhusu na Danskem).

V četrtem poglavju sem obravnavala neelektorsko participacijo, ki je značilna za prostorsko načrtovanje, in poudarila pozitivne strani participacije širše javnosti v postopkih prostorskega načrtovanja. Opozorila sem na novo obliko participacije, ki vključuje upravljanje. Na kratko sem analizirala tudi pomen pravilnega komuniciranja med stroko in javnostjo.

V petem poglavju sem opisala zelo pozitiven pojav, v zadnjih 10–15 letih kar intenziven in uspešen, to je pojav organizirane javnosti v različnih oblikah skupnosti, še posebej v obliki civilne družbe, ki se uspešno vključuje v postopke prostorskega načrtovanja in uveljavlja v njih. Kot primer dobre prakse pa opisujem delovanje Civilne iniciative Kras za ohranjanje vrednot Krasa in preprečevanje velikega pohlepa investitorjev po gradnji satelitskih naselij na Krasu.

V šestem poglavju sem se osredotočila na pomen permanentnega izobraževanja celotne populacije na področju prostorskega načrtovanja, analizirala sem Strategijo vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, sprejeto na srečanju na visoki ravni ministrov za izobraževanje in okolje v Vilnisu, 17.–18. marca 2005. Predstavila sem tudi Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja Ministrstva za šolstvo in šport RS, ki so bile sprejete na Kolegiju ministra za šolstvo in šport julija 2007. Opisala sem primer dobre prakse, projekt R.A.V.E. SPACE, ki umešča nove vsebine v izobraževalne procese osnovnih in srednjih šol na področju prostorskega načrtovanja in trajnostnega prostorskega razvoja, da bi se dvignila stopnja zavesti o vrednotah prostora.

Diplomsko delo zaključujem z ugotovitvijo, da dolgoročno sodelovanje vseh udeležencev v procesu urejanja lokalnega okolja, tako prebivalcev kot lokalne in državne uprave, investitorjev ter strokovnjakov, predstavlja najučinkovitejšo pot do izboljšanja kakovosti življenja in izpolnitve pričakovanj vseh vpletenih na lokalni in globalni ravni. Z analizo večine pomembnejših dokumentov v okviru pravnega reda

Slovenije in Evropske unije, ki zadevajo novo globalno idejo trajnostnega razvoja ter pomen izobraževanja in ozaveščanja vsakega posameznika, sem pokazala na neločljivo povezanost in pomen teh procesov, ki so zajeli celo Evropo. Brez ustreznega izobraževanja celotne populacije o prostorskih vrednotah, pomenu ohranjanja prostora kot omejenega javnega dobra ni mogoče uresničevati ideje trajnostnega razvoja, s katerim naj bi ohranili kaj dobrega tudi za naše zanamce.

S primeri dobre prakse pa dokazujem, da ustrezno permanentno izobraževanje ter ozaveščanje o prostorskih vrednotah, procesih, načrtovanju kaže že konkretne rezultate, in sicer zavedanje široke javnosti o deležu njihove odgovornosti pri odločanju o prostoru ter zavedanje o formalnih in neformalnih pravicah za bolj ustvarjalno sodelovanje in soodločanje pri prostorskem načrtovanju.

Ugotavljam tudi, da bi lokalne pobude morale postati dejaven udeleženec pri oblikovanju politike prostorskega razvoja na lokalni in državni ravni »od spodaj navzgor«. Dolgoročno se lahko na tak način izboljša tudi zaupanje javnosti do uprave, načrtovalcev in izvajalcev razvojnih projektov, vse pa s skupnim ciljem do bolj kakovostnega življenjskega okolja za sedanje in bodoče generacije.

2 OPREDELITEV POJMOV

Na samem začetku diplomskega dela bom opredelila uporabljene pojme. Že iz naslova diplomskega dela sta razvidna dva osrednja pojma, o katerih bom govorila, to sta prostorsko načrtovanje in javnost, ki pa za seboj »vlečeta« še neločljivo povezane pojme, kot so lokalne skupnosti, interesne skupnosti, civilna družba, participacija s poudarkom na neelektorski participaciji ter javni mediji.

2.1 PROSTORSKO NAČRTOVANJE

Prostorsko načrtovanje oziroma urbanistično planiranje kot interdisciplinarno vedo lahko opredelimo kot vrsto med seboj usklajenih in dogovorjenih ukrepov glede gospodarjenja s prostorom in uravnavanja družbenoekonomskega razvoja, pri katerem je treba poznati in upoštevati naravne prostorske in okoljske razmere, ekonomski in socialni razvoj, stremljenja in aktivne pobude lokalnih skupnosti in občanov, ki delajo in bivajo v danem prostoru, kot tudi zastavljene cilje širše skupnosti.

Prostorsko načrtovanje predstavlja eno od najpomembnejših ureditvenih politik in temeljni pogoj za doseganje prostorske integracije. Pri prostorskem načrtovanju skušamo oblikovati estetsko podobo naselja, varovati krajinske značilnosti ter naravno in kulturno dediščino.

2.1.1 Prostorsko načrtovanje in urbanizem

Gaston Bardet navaja, da se je termin »urbanizem« prvič pojavil v Franciji okrog leta 1910, ki je v etimološkem smislu pomenil »znanost urejanja mest« (Po Gantarju, 1985, str. 12). Prostorsko načrtovanje oziroma urbanistično planiranje kot dejavnost je tesno povezano z urbanizmom kot »teorijo«, ki naj bi po Gantarju imela dve nalogi, in sicer časovno-prostorsko organizacijo družbe ter oblikovanje družbe in človeka.

Urbanizem kot teorija o urejanju naselij se je oblikoval kot znanost o »človekovih naseljih« v zadnji četrtini 19. stoletja in v prvem desetletju 20. stoletja. Do takrat je bil urbanizem v domeni stavbarstva kot umetnosti in gradnje, ki je bila podvržena merilom estetike.

2.1.2 Konstituiranje urbanizma kot znanosti

Po Gantarju konstituiranje urbanizma kot znanosti zaznamujeta dve glavni ideji, in sicer prva ideja pravi, da mora vsak poseg v mesto temeljiti na podrobni analizi obstoječega stanja v mestu, druga ideja pa, da takšna analiza ne more biti stvar arhitektov ali inženirjev, kot je bila praksa v 19. stoletju, temveč strokovnjakov s

področja geografije, sociologije, higijene in statistike. Za urbanizem kot znanost je značilna uveljavitev pojmovanja planiranja kot procesa, ki je usmerjen v nenehno reguliranje mest, namesto dotedanjega ustvarjanja modelov »idealnih mest«.

Eden najpomembnejših znanstvenikov, ki so prispevali h konstituiranju urbanizma kot znanosti, je bil škotski biolog Patrick Geddes (1864–1932), ki se je pod vplivom francoskih geografov usmeril v urbanizem in je bil v določenem smislu predhodnik človeške ekologije, ker so ga zelo zanimala razmerja med okoljem in človeško družbo. Geddes je bil po znanih podatkih prvi, ki je zahteval sociološke ankete in statistične grafikone oziroma analizo stanja za potrebe planiranja (Po Gantarju, 1985, str. 76).

Geddes je med prvimi poudarjal zahtevo po »planski regiji«, se pravi širšem območju planiranja, ki ga opredeljuje sklop medsebojnih procesov v določenem prostoru, in je uvedel analitični pristop v regionalno planiranje. Kot prvi je zahteval sodelovanje znanosti, med drugim tudi sociologije, pri prostorskem planiranju in je zagovarjal družbene skupine, odnose, vrednote in interese teh skupin kot sociološke kvalitete, vendar so prav vse izginile iz urbanizma v njegovem času. Ta odsotnost vprašanja interesov, ki se vedno pojavljajo v procesu planiranja, odsotnost sociologije, ki je te skupine in njihove interese proučevala, je bila osrednja točka kritike urbanizma v šestdesetih letih 20. stoletja (Po Gantarju, 1985, str. 77).

2.1.3 Sistemski pristop v urbanističnem planiranju

Na kratko bi omenila še uvajanje in razvoj urbanističnega planiranja kot systemske teorije, ki je kot prva opredelila planiranje kot kontinuiran proces. Po systemski teoriji urbanističnega planiranja se mesto obravnava kot živ organizem, katerega vsak del opravlja ustrezno funkcijo, urbanistično planiranje pa predstavlja samourejalni mehanizem tega organizma. Systemski pristop v urbanističnem planiranju temelji na ideji ekološkega sistema kot sistema povezav med človekom in njegovim okoljem ter na ideji interakcije med tema dvema paralelnima sistemoma.

Uvajanje systemskega pristopa bi lahko razumeli kot poskus obvladovanja procesov, ki potekajo v kompleksni nepregledni urbani realnosti v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja z znanstvenimi postopki, ki bi temeljili na splošni teoriji sistemov, ki pa ni dosegla zelenih rezultatov.

Kot glavne slabosti so kritiki systemskega pristopa k urbanističnemu planiranju navajali:

- preslabo poznavanje zunanjih dejavnikov, ki vplivajo na planske odločitve in se prehitro spreminjajo, ter posegi politike v sicer racionalno zastavljen znanstveni postopek planiranja;
- mesta ni mogoče razlagati po analogiji z rastlinskimi in živalskimi sistemi, saj je mesto družbenoprostorska, pogosto konfliktna institucija;
- domneva systemske teorije o racionalnih interakcijah med posameznimi subjekti oziroma sistemi se tudi ne obnese pri interakciji v mestu in med mesti, ki so lahko občasno kaotična in anarhična;

- zavajajoča funkcija systemskega pristopa, ki neupravičeno zbuja vtis strokovne popolnosti in zaupanje ljudi v strokovnost postopkov in pogosto neupravičeno upanje, da se v nasprotju z ozkimi subjektivnimi interesi uveljavlja »planska racionalnost«;
- želja zagovornikov systemskega pristopa, da se iz urbanističnega planiranja odstranijo neznanstveni in politični vplivi, pripelje do tega, da planiranje razpade na »analizo« kot čisto znanstveno vprašanje, kako v danih razmerah z najmanjšimi stroški doseči cilj, ne da bi se spraševali o smiselnosti cilja, ter na »odločanje«, ki je prepuščeno neznanstvenemu področju politike;
- prevelik poudarek na znanstveni funkciji pomeni izogibanje realnim socialno-razrednim in političnim sporom in problemom sodobnega urbanega razvoja (Po Gantarju, 1985, str. 107–111).

2.1.4 Urbanizem skozi čas – od stavbarstva do urbane politike

Urbanizem in iz urbanizma nastalo urbanistično načrtovanje se je skozi zgodovino razvijalo in oblikovalo iz začetnega procesa produkcije grajenega okolja (stavbarstva) preko urbanističnega planiranja kot posega »politične instance« v proces produkcije prostora. Nadalje se je oblikoval urbanizem kot *socialna forma* z začetki prostorskega strukturiranja družbenih procesov, nazadnje se je oblikoval urbanizem z različnimi teorijami (ki jih opredeljujejo različne stroke, kot so arhitekti, sociologi, ekonomisti in geografi) in ideologijami produkcije prostora (Po Gantarju, 1985, str. 8).

Urbanistično načrtovanje kot naslednja raven urbanizma bi moralo delovati kot »sinkretična znanost«, v okviru katere morajo skupno delovati različne znanstvene discipline, kot so sociologija, geografija, ekonomija, statistika (Po Gantarju, 1985, str. 12). Urbanistično planiranje je bilo na začetku področje delovanja raznih filantropskih društev za »lepo okolje«, razsvetljenih industrijalcev, ki ga je skozi čas začela formalizirati tudi oblast in je tako z nastankom sistema institucij, delovnih postopkov in pravil, ki normirajo proces planiranja, odločanja in izvajanja planov, nastala urbana politika. (Po Gantarju, 1985, str. 50)

Danes lahko ugotavljamo, da urbanistično načrtovanje deluje kot moderna planska »mašinerija«, kot kompleksna interdisciplinarna veda, ki zelo poenostavljeno povedano, s procesi reševanja prostorskega načrtovanja nujno rešuje tudi vedno spreminjajoče se družbene procese in vse mogoča nasprotja, ki se ob tem nastajajo.

2.2 TRAJNOSTNI RAZVOJ

»Trajnostni razvoj je takšen način razvoja, ki zadošča današnjim potrebam, ne da bi pri tem ogrožal možnosti prihodnjih generacij, da zadostijo svojim lastnim potrebam.« Svetovna komisija za okolje in razvoj (WCED), 1987. Bruntlandova komisija je leta 1987 v poročilu Naša skupna prihodnost prvič opozorila na pomen trajnostnega razvoja, ko je opozarjala svet na nujnost spremembe načina življenja na globalni ravni s ciljem ohranjanja prostora, okolja za bodoče generacije.

Trajnostni razvoj bi moral biti trajno uravnotežen, vzdržen, sonaraven, okoljsko odgovoren in pravičen razvoj. Leta 1992 so na konferenci Združenih narodov v Rio de Janeiru ministri in voditelji iz 179 držav oblikovali skupno sporočilo o pomenu skrbi za okolje in trajnostni razvoj, ki mora postati odgovornost celotnega sveta na mednarodni ravni, ter sprejeli dva mednarodna sporazuma, dve načelni izjavi in več ukrepov za trajnostni razvoj v svetu.

Zelo pomemben dokument, ki je nastal kot rezultat svetovnega soglasja in skupnih prizadevanj na konferenci, imenovan Agenda 21: Program ukrepov Združenih narodov iz Rio, pa je pomemben prispevek k spodbujanju vzdržnega oziroma trajnostnega razvoja na lokalni, regionalni, nacionalni in svetovni ravni, ki predstavlja skupni načrt oziroma program za uveljavljanje družbenega, gospodarskega in okoljskega trajnostnega razvoja, s katerim se je začel neprestano razvijajoči se in napredujoči proces ohranjanja našega prostora in okolja.

2.2.1 Koncept trajnostnega razvoja

Trajnostni razvoj je zamisel o razvoju človeške družbe, pri katerem bi se izognili nevarnostim, ki jih povzročata osredotočenje na količinski materialni razvoj z izčrpavanjem naravnih virov in onesnaževanjem okolja. S trajnostnim razvojem naj bi se ohranjala tudi biološka raznovrstnost. Krovni pojem trajnostnega razvoja obsega še več drugih vidikov, ne nazadnje tudi možnosti razvoja vsakega človeka ali združbe, če ne škoduje drugim.

Opredelitev je več, najpogosteje citirana in najbolj splošno sprejeta pa je tista iz poročila Svetovne komisije za okolje in razvoj pri Organizaciji združenih narodov, imenovana tudi Brundtlandska komisija (po norveški političarki Gro Harlem Brundtland) iz leta 1987, ki pravi: »Trajnostni razvoj zadovoljuje potrebe sedanjega človeškega rodu, ne da bi pri tem ogrozili zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij.«

2.2.2 Koncept trajnostnosti in sonaravnosti

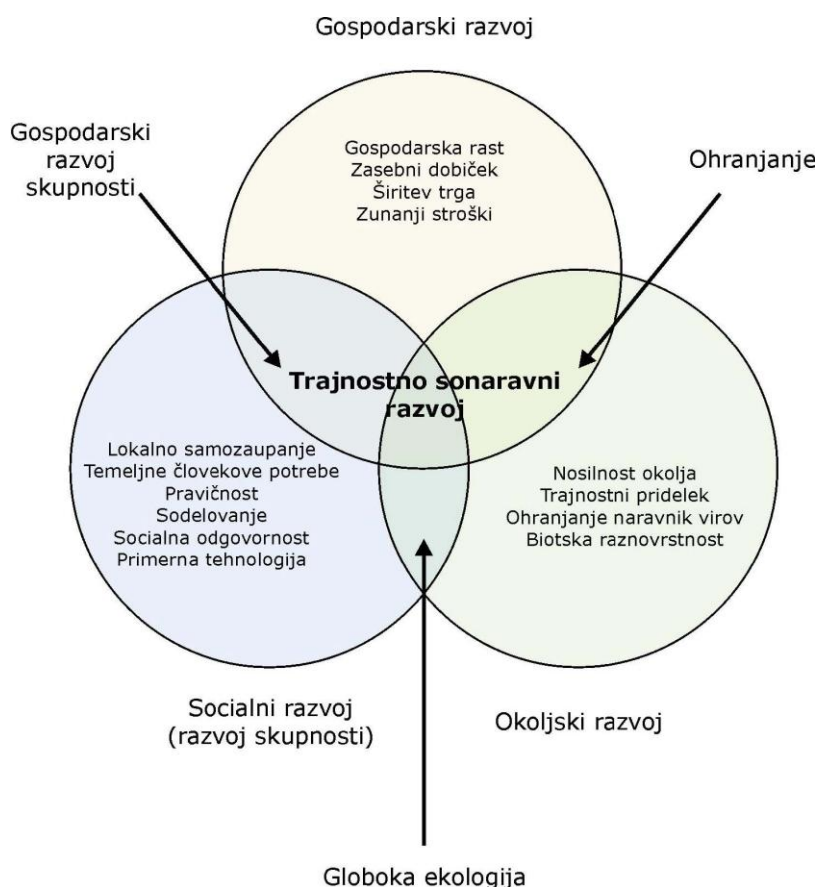
Po Plutu naj bi z uporabo pojma trajnostnost, ki se je v povezavi s pojmom sonaravnost začel pojavljati predvsem zaradi povečanega zanimanja o dolgoročnem zdravju planeta, želeli podčrtati cilj, ki je predvsem težnja ohranjanja naravnega kapitala in dolgoročno (trajno) zasnovanega delovanja gospodarstva in celotne družbe. Izraz trajnostnost naj bi uporabljali povsod, kjer želimo poudariti širšo skrb za dvig kakovosti življenja, enakost ljudi v sedanjosti in prihodnosti v okviru zmogljivosti narave in okolja.

Plut poudarja povezanost izrazov trajnostnost in sonaravnost in govori o trajnostno-sonaravnem napredku, ki ga opredeljuje kot trajno (trajnostno) in hkratno izboljševanje materialne, socialne in okoljske kakovosti življenja.

»Za udejanjanje koncepta trajnostni/sonaravnosti je z vidika večplastno (gospodarsko, socialno in okoljsko) pojmovanega načela trajnostnosti umestno uporabljati pojem *trajnosti (trajnostno) sonaravni razvoj oziroma napredek (TSR)*. Pomeni trajno (trajnostno) in hkratio izboljševanje materialne, socialne in okoljske kakovosti življenja, torej trajni dvig širše pojmovanega blagostanja vseh prebivalc in prebivalcev v okviru nosilnosti (omejitev) okolja.« (Plut, 2005, str. 68)

Po Plutu se trajnostni razvoj (napredek) lahko ključno pojmuje na štirih ravneh, in sicer: strukturno (okoljska, gospodarska in socialna sestavina napredka), regionalno (s poudarkom na večji regionalni skladnosti razvoja), planetarno (upoštevanje planetarnih posledic lokalnega delovanja) ter etično (medčasovna, medgeneracijska enakost). »Planetarnost vse večjega števila okoljskih problemov in izčrpavanja naravnih virov prinaša nov izziv interdisciplinarnemu raziskovanju stanja in vplivov sprememb kakovosti okolja ter načrtovanju prostorskega, regionalnega in gospodarskega razvoja držav, regij.« (Plut, 2005, str, 106) Plut vidi prav v tej planetarnosti in globalnosti zmogljivosti okolja in naravnih virov za potrebe človeštva danes in jutri prednostno civilizacijsko nalogo uresničevanja sonaravnih vzorcev prostorske organizacije dejavnosti človeštva ter velik vsebinski izziv naravoslovnih, družboslovnih, humanističnih, tehničnih in vseh drugih znanosti.

Slika 1: Povezanost gospodarskega, socialnega in okoljskega razvoja – stebri trajnostnosti/sonaravnosti

Vir: Plut (2005, str. 67).

2.3 JAVNOST

Pojem javnosti spada med tiste ključne pojme v družboslovnih vedah, ki jih zaznamuje odsotnost jasne, neprotislovne, nedvoumne in razvidne opredelitve. Beseda javnost ima v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ II, 212) tri pomene, navedla bom le prvega: »1. pripadniki družbeno-politične skupnosti zlasti v odnosu do kakega dogajanja ali stvari: javnost se je nad takim početjem zgražala; obveščati javnost o ...«

John Dewey zagovarja hipotezo, da kdor je v dobrem ali slabem posredno in resno vpleten, tvori upoštevanja in lastnega imena vredno skupino z izbranim imenom Javnost. »Ta javnost se organizira in uresniči prek predstavnikov, ki kot varuhi običajev, zakonodajalci, izvrševalci, sodniki in drugi skrbijo za njene posebne interese, in sicer s pomočjo metod, ki naj bi uravnavale skupne dejavnosti posameznikov in skupin.« (Dewey, 1999, str. 56)

»Dewey je avtor najsplošnejše definicije javnosti – opredeljene kot specifične skupine, ki se razlikuje od drugih oblik skupnostnega življenja, sestavljajo pa jo »tisti, ki so posredno in pomembno prizadeti v dobrem in slabem« s posledicami transakcij, v katerih ne sodelujejo, in sicer do take mere, da postane potrebno te posledice sistematično regulirati.« (Dewey, 1927/1999, 35, 16 v: Splichal, 2007, str. 369)

2.3.1 Formiranje in vključenost javnosti

Dolgo obdobje je bil pojem javnosti neposredno povezan s politiko, demokracijo, in sicer vse do konca 18. stoletja, ko se nove usmeritve socioloških teoretikov začele javnost in z njo povezano javno mnenje depolitizirati oziroma jima namenjati bolj univerzalen pomen oziroma proces, ki poteka na vseh področjih družbe.

O tem je teoretiziral Herbert Blumer in ugotovil, da javnost nima več niti strogo politične niti racionalne narave. Zadeve, ki jih javnost obravnava, ne nastajajo nujno samo v političnem procesu, ampak z vsako razdelitvijo ljudi glede na »njihove ideje, kako se zadeve lotiti«; formiranje javnosti predpostavlja le »obstoje situacije, ki je ni mogoče razrešiti na temelju kulturno določenega pravila, pač pa s kolektivno odločitvijo, do katere se pride z razpravo«. (Blumer, 1946/1966, str. 46–50 v: Splichal, 2007, str. 370) Aktivna vključenost javnosti v vseh družbenih procesih velja za enega od temeljev demokracije.

2.3.2 Ciljne javnosti pri prostorskem načrtovanju

Ciljno javnost predstavljajo različne interesne skupine, ki so prisotne v družbi. Ciljna javnost je ožji pojem javnosti, nastajajo in ugašajo neprestano, in sicer iz organiziranih deležnikov, ki želijo rešiti določen problem.

Pri prostorskem načrtovanju obravnavamo različne ciljne javnosti, ki jih običajno združi ad hoc problem, ki ga želijo reševati. V nobenem primeru ne moremo govoriti o homogeni, predvidljivi javnosti, ampak se je treba prilagajati glede na posamezen primer oz. problem ter ugotoviti vsakič posebej, s katero ciljno javnostjo imamo opravka in šele nato izbrati način sodelovanja, soodločanja in pogajanja.

2.4 LOKALNA SKUPNOST

Lokalna skupnost je družbena skupnost na določenem območju, običajno na območju enega ali več med seboj povezanih naselij. Lokalna skupnost je naravna življenjska skupnost, v kateri ljudje zadovoljujejo svoje potrebe in jih rešujejo na skupen način. Te potrebe se zadovoljujejo v skladu z lokalnimi interesi, ki se razlikujejo od skupnosti do skupnosti. Pojem lokalnih skupnosti pa ne zajema samo ljudi, ki živijo na določenem območju. Neločljiv del tega pojma predstavlja medsebojno vplivanje med temi ljudmi.

Lokalno skupnost obravnavamo predvsem kot kompleksno in dinamično celoto številnih in raznovrstnih sil ter razmerij, katerih bistvena značilnost je predvsem nenehno ali vsaj pogojno spreminjanje moči in smeri delovanja (Pek Drapal, et al., 2004, str. 22).

Lokalna skupnost se lahko razume kot prostor vzajemnega delovanja posameznikov in institucij, med katerimi se neprestano vzpostavljajo in prekinjajo različni odnosi, kot so sodelovanje, združevanje, nasprotovanje, pogovori, ki lahko potekajo enosmerno ali veliko učinkoviteje dvosmerno med enakovrednimi partnerji. Prostorski načrtovalec, ki izvaja kontinuirano prostorsko načrtovanje v posamezni lokalni skupnosti, bo veliko lažje opravil svoje delo umeščanja določenega posega v prostor, če bo predvsem čim bolj temeljito spoznal ciljno lokalno skupnost, njeno notranjo strukturo, odnose, medsebojna razmerja in se ustrezno prilagodil vsaki posebej. Edino pravilo pri načrtovanju je, da ni enotnega pravila obnašanja, sodelovanja s posamezno skupnostjo.

2.5 INTERESNE SKUPNOSTI

Interesne skupnosti so skupine ljudi, ki imajo skupne interese in izvor teh interesov. Te skupine ljudi ponavadi živijo v določenem skupnem prostoru (lokalnem, nacionalnem, v zadnjem času tudi v globalnem) in so pomemben posrednik med javnostjo (državljeni) in oblastjo.

2.5.1 Heterogene interesne skupnosti po prostorski opredelitvi

Interesne skupnosti po prostorski opredelitvi lahko izvirajo z istega ali različnega geografskega območja (na primer: znanstvene skupnosti, poslovne skupnosti, kulturne skupnosti, ki sodelujejo ne glede na prostorsko ločenost svojih članov), v istem ožjem geografskem območju pa lahko delujejo različne interesne skupnosti,

lahko bi jih imenovali tudi ciljne javnosti (na primer: ožja soseska, krajevna skupnost, zaposleni v lokalni tovarni).

2.5.2 Interesne skupnosti kot pomemben sodelujoči člen pri prostorskem načrtovanju

Z zornega kota prostorskega načrtovanja in sodelovanja javnosti je nujno upoštevati dejstvo o številčnosti, različnosti in razdrobljenosti interesnih skupnosti s pogosto nasprotujočimi si interesi (na primer: pri umeščanju ribogojnice v prostor se pojavi ribiška družina kot pobudnik in zagovornik, takoj se pa lahko oglasijo ljubitelji neokrnjene narave, ki bodo zagovarjali skupni interes ohranjanja potoka v naravni obliki in bodo proti ribogojnici).

2.6 CIVILNA DRUŽBA

Koncept civilne družbe, kakršno poznamo danes, se je začel preoblikovati v drugi polovici 18. stoletja iz prvotnega koncepta civilne družbe, ki je sovpadala z državo, ko sta bila izraza civilna družba in država celo zamenljiva, do današnjega koncepta civilne družbe kot relativno samostojne družbene sfere, ločene od države, ki lahko predstavlja tudi nasprotnika države. Sodobna civilna družba predstavlja družbeno sfero svobodnega povezovanja posameznikov v različna združenja, ki zapolnjujejo prostor med posameznikom na eni strani ter državno oblastjo na drugi strani.

2.6.1 Civilna družba in javnost

Ideja javnosti je tesno povezana s konceptom civilne družbe, ki je bistven del javnega življenja na vseh ravneh, od lokalnega do globalnega, ki zagovarja različne državljske (posameznikove) interese, vzpostavlja dialog z državnimi institucijami na vseh ravneh, ki prizadevajo posameznika, ter se dejavno udeležuje pri oblikovanju in izvajanju različnih politik, od lokalne do državne ter do politike Evropske unije.

2.6.2 Pomen neodvisnega delovanja civilne družbe

Civilno družbo sestavljajo organizacije in aktivnosti, ki nimajo neposrednega političnega značaja niti vpliva niti niso motivirane z dobičkom oziroma močjo, ki so neodvisne od države, kar pa ne pomeni, da niso pod nenehnim pritiskom politike in kapitala.

2.7 PARTICIPACIJA

Participacija je po SSKJ-ju »udeležba, sodelovanje«, ki se po Wolfu in Peukeju odvija na treh ravneh, in sicer na ravni udeležbe z informiranjem (širjenjem znanja), na ravni udeležbe z že oblikovanimi mnenji, spodbudami ter na ravni udeležbe s skupnim razvijanjem idej in rešitev določenih problemov. (Po Cergolovi, 2003, str. 2)

Izraz participacija opredeljuje odnos med vplivom in sodelovanjem. Obstajajo različne opredelitve participacije, ki predvidevajo oziroma omogočajo različni obseg vpliva udeležencev.

Če povzamem Lavtarja, je participacija delovanje, kjer je posameznik skupaj z drugimi udeležen v različnih družbenih procesih, na katere se mora odzvati druga stran, to je največkrat oblast, državna, lokalna, in zaradi tega je participacija predvsem komunikacijski proces (praviloma miren, urejen), ki je lahko dober za obe strani, saj spodbuja enotnost in utrjuje stabilnost družbe.

Po Manninenu posameznik pri participaciji ni le pasiven člen, ki spremlja dogajanje na različnih področjih, ampak sam posega vanj in ga s soudeleženo sooblikuje – govorimo o neke vrste interaktivnem modelu, ki meni, da je participacija socio-psihološki proces interakcije med posameznikom in okoljem. (Mannien, 2003 v: Cergol, 2003, str. 2)

Pod participacijo razumemo vsako aktivnost, s katero prebivalci sodelujejo pri sprejemanju javnih odločitev in tako vplivajo na kakovost svojega življenja in drugih prebivalcev v skupnosti (Po Lavtarju, 2007, str. 12–17). Obstajajo merila, s katerimi lahko opredelimo neko aktivnost kot participacijo, in to predvsem, da pri določeni aktivnosti sodelujejo posamezniki, da gre za prostovoljno aktivnost, ki se nanaša na določeno dejavnost in da je ta dejavnost usmerjena k vplivanju na oblast.

2.7.1 Formalna in neformalna participacija

Participacijo lahko razvrščamo v dve skupini: formalno in neformalno participacijo, osnovna razlika med njima je, da je formalna participacija določena z zakonom in je za oblast obvezujoča, neformalna pa ni obvezujoča in se ustvarjajo oblike, ki so odvisne od različnih priložnosti.

Lavtar se je v svoji knjigi Sodelovanje prebivalcev v slovenskih občinah odločil za delitev participacije na elektorsko in neelektorsko, pri kateri se je zgledoval po enem od delovnih dokumentov Sveta Evrope. V tem diplomskem delu bom povzela njegovo delitev in se osredotočila na neelektorsko participacijo, pri kateri se prepletajo tako formalne kot tudi neformalne oblike participacije.

2.7.2 Neelektorska participacija

Neelektorska participacija je novejšega izvora in se pojavlja pri različnih načrtovanih projektih državne ali lokalne oblasti, in sicer tam, kjer se predstavniki oblasti zavedajo pomena informiranja prebivalcev, pomena spodbujanja sodelovanja posameznikov in soodločanja pri posameznih projektih.

Svet Evrope je sprejel posebno priporočilo, s katerim spodbuja države članice, da uredijo normativne okvire in vzpodbujajo lokalne skupnosti k uveljavljanju novih praks spodbujanja javnosti k aktivnemu sodelovanju pri različnih družbenih procesih, med katerimi imajo eno od poglobitnejših vlog okolje, trajnostni razvoj in s tem tesno povezano tudi prostorsko načrtovanje.

2.7.3 Oblike neelektorske participacije

Oblike neelektorske participacije sta posvetovanje ali konzultacija ter soodločanje pri pripravi predpisov, planov in drugih pomembnih aktov. Med neelektorsko participacijo pa bi po Lavtarju uvrstila tudi nekonvencionalne oblike participacije (javni protesti, demonstracije, cestne zapore in vaške straže), katerih glavna skupna značilnost je uporaba moči in prisile ter se običajno pojavljajo zaradi določene aktivnosti ali neaktivnosti lokalne oblasti in zadevajo interese posameznikov oziroma lokalnega prebivalstva.

2.8 JAVNI MEDIJI IN JAVNO MNENJE

Mediji so danes prav gotovo eden pomembnejših dejavnikov oblikovanja javnega mnenja. V sodobni družbi so celo tako pomembni, da si vsaka oblast želi zagotoviti vsaj njihovo naklonjenost, če si jih ne poskuša podrediti.

2.8.1 Množični mediji

Množični mediji so danes prostor za izmenjavo idej, informacij in interesov, v tem smislu so predpogoj za obstoj civilne družbe.

Po Splichalu so Peterson, Jensen and Rivers (1965) med prvimi, ki so spoznali, da funkcije medijev niso del »naravne eksistence«, ampak izhajajo iz določenih »teoretskih predpostavk«. Teorija »družbene odgovornosti« poudarja višje cilje, katerim morajo slediti množični mediji, to so razsvetljevanje javnosti, varovanje civilnih svoboščin in spodbujanje demokratičnih procesov. Tem ciljem morajo biti hierarhično podrejene ostale funkcije množičnih medijev, kot so storitve za gospodarski sistem, ustvarjanje dobička in zagotavljanje razvedrila. (Po Splichalu, 2001, str. 30)

2.8.2 Množični mediji kot »četrta veja oblasti«

Metafore za množične medije, kot so »četrta oblast«, »četrti stan« in »pes čuvaj«, skušajo vplivati na naše mnenje, da so družbene funkcije medijev povezane z izvajanjem oblasti in nadzora v družbi. Vse te metafore se nanašajo na svobodo medijev od nadzorovanja in moč medijev nadzorovanja oblasti in družbe, zanemarjajo pa odgovornost medijev, kar verjetno izvira iz tihe predpostavke, da motiv za dobrodejna dejanja medijev leži ali v civilni kreposti novinarjev ali v komercialni vrednosti takega novinarstva (po Sparksu, 1995, str. 52 v: Splichal, 2001, str. 33). Posledično tako medijem pripada več svobode, kot jo načelo svobode izražanja daje posamezniku.

»Središčno vprašanje sodobnih razprav o funkcijah medijev, ki problematizira ideje četrtega stanu, je vprašanje (odsotnosti) odgovornosti (funkcij medijev v odnosu do javnosti, katere interesom naj bi mediji idealno služili in delovali kot »njen« organ),

odnosa med mediji in drugimi vejami oblasti/moči ter odnosov moči znotraj medijev samih.«(Splichal, 2001, str. 34) Po Splichalu model četrtega stanu/veje oblasti »osvobaja« moč medijev od odgovornosti, ki imajo le moralno zavezo odgovornosti javnosti in so zato v privilegiranem položaju.

Svoboda tiska mora biti zakonsko urejena, tako da mu je svoboda priznana ob zagotavljanju, da nobena skupina državljanov nima več pravic od drugih. John Stuart Mill je objavil zelo utemeljeno obrambo ideje svobode tiska kot sredstva dejanskega medija svobodnega javnega razpravljanja in se zavzemal za uresničitev splošnega izobraževanja državljanov kot temeljnega pogoja za svobodo oblikovanja in izražanja mnenj, kar je edina pot za dosego duhovne blaginje človeštva (Po Splichalu, 2001, str. 39).

2.8.3 Prehodna kriza javnih medijev v Sloveniji?

Kot javni medij v Sloveniji si predstavljamo javno televizijo in radio, saj se je novinarstvo z redkimi izjemami v zadnjih 20 letih skomercializiralo in izgubilo ugled v tolikšni meri, da težko govorimo o časniku kot klasičnem kakovostnem izdelku novinarjev, kot javnem mediju, kot četrti veji oblasti. Temeljna osnovna funkcija klasičnega kakovostnega novinarstva je nadziranje, kontroliranje oblasti, preglednosti dela politikov velikih javnih služb, korporacij, finančnih in tako naprej. Osnovna naloga kakovostnega raziskovalnega novinarstva je, da pazi na napake in zlorabo oblasti in drugih različnih centrov moči in jih nemudoma predstavi javnosti.

Zgodovinski pregled kaže, da so se mediji ustanavljali zato, da so kontrolirali in nadzirali tri veje oblasti (zakonodajno, izvršilno in sodno vejo oblasti). To pa naj bi delali seveda v imenu javnosti, to je vseh državljanov in njihovih pravic po obveščeni, kar je zanje zelo pomembno. V zadnjih 20 letih, času velikih tranzicijskih sprememb, ki smo jim priča v Sloveniji, je ta funkcija medijev v veliki krizi in se izgublja, saj naj ne bi bila več pomembna. Pa tudi pri javni televiziji in radiu smo priča poskusom tekmovanja s komercialnimi mediji, pri katerih se kaj hitro zanemarita osnovni namen in vloga javnega medija, to je varovanje smiselnega javnega interesa, ki ga je treba ločevati od državnega interesa, in skrb za ustrezno obveščeni.

Javni mediji bi morali delovati brez vpliva trenutne politične oblasti, ampak v sodelovanju z oblastjo in drugimi udeleženci družbenih procesov zaradi hitrega, objektivnega posredovanja podatkov, informacij državljanu. Bašič - Hrvatina analiza javni zavod RTV Slovenija in meni, da javni mediji pomenijo možnost odprtega komunikacijskega prostora, v katerem morajo imeti vsi državljani enak dostop do komunikacijskih kanalov in vplivov na programske vsebine, ne glede na materialne možnosti ali komunikacijske kompetence. Poudarja, da so politična in ekonomska neodvisnost ter zagotovljena finančna sredstva za sporočanje vseh programskih vsebin v interesu javnosti in javni nadzor osnovni pogoji za delovanje javnega medija, ki bi moral namesto državi ali oglaševalcem biti odgovoren občinstvu, tj. javnosti.

Ideal bi bilo okolje, v katerem politika in posamezni »močniki« ne bi mogli pridobiti ničesar v medijih. To okolje je mogoče vzpostaviti le z urejeno preglednostjo delovanja in financiranja javnih medijev, z izključitvijo političnih interesov ter omogočanjem javnosti, da lahko vpliva na delovanje javnih medijev.

2.8.4 Javno mnenje

Po Splichalu se pojem »javno mnenje« pojavlja šele konec 18. stoletja, čeprav so mnogi filozofi že veliko prej razpravljali o naravi človeških mnenj in so procesi in pojavi, sorodni tistim v javnem mnenju, obstajali že veliko prej. Jedro vseh idej o javnem mnenju je publiciteta kot njegovo opredeljujoče načelo, ki sta ga iz različnih teoretskih izhodišč konec 18. stoletja prva opredelila Immanuel Kant (1795–1804) in Jeremy Bentham (1748–1832). Njuna prizadevanja za postavitev univerzalne opredelitve načela javnosti so temeljila na povsem različnih utemeljitvah: pri Benthamu na koristnosti načela javnosti za maksimiranje človekove individualne sreče, pri Kantu pa na posameznikovi potrebi in pravici, da svobodno uporablja svoj razum v javnosti.

Splichal ugotavlja, da je bilo pojmovanje javnega mnenja vse do sredine 20. stoletja vedno obravnavano v povezavi z demokracijo, čeprav je bila ta povezanost različno razumljena. Tako nekateri vidijo polno izraženo javno mnenje v le zborovanju državljanov v stari Grčiji in ne več ob pojavu predstavniške demokracije, v kateri se z volitvami legitimnost odločanja prenese na zakonito izvoljene zastopnike ljudstva in se s tem preneha neposredna reprodukcija večinskega javnega mnenja v družbi.

Po Splichalu je javno mnenje vedno podeljevalo avro legitimnosti zakonom, politikam, odločitvam in celo vojnem, pogosto tudi za manipulativne namene, zato je bilo vedno nujno, da se oblast sklicuje na soglasje vladanih, ko dokazuje svojo legitimnost. Temeljna naloga javnega mnenja naj bi bila po Splichalu zagotavljanje odgovornosti oblasti, s tem da to oblast nadzoruje.

»V najširšem pomenu javno mnenje kot določeno mnenje javnosti ali porazdelitev mnenj med člani javnosti označuje »množično javnost«, tj. vse državljane z volilno pravico. Tako razumevanje je posebej značilno za zagovornike javnomnenjskih poizvedb. Toda tako razumevanje spregleduje komunikativno naravo javnega mnenja: ni ne interakcije ne koorientacije med posamezniki in skupinami, ki bi ustvarili javno mnenje in javno mnenje ne vključuje nikakršnega delovanja, tudi komunikativnega ne.« (Splichal, 2007, str. 369)

»Herbert Blumer, ki zaključuje klasično (čikaško) obdobje, po katerem so teoretske obravnave javnega mnenja zasenčile javnomnenjske poizvedbe, je poudarjal kolektivno, interaktivno in nacionalno-diskurzivno (vendar tudi manipulativno) naravo javnega mnenja ter tekmovalnost skupin, ki sestavljajo javnost kot »elementarno in

spontano kolektivitet« in si prizadevajo oblikovati mnenja relativno nezainteresiranih posameznikov.« (Splichal, 2007, str. 370)

Drago Kos poudarja, da javno mnenje ni nasprotje zasebnemu, temveč predstavlja vmesno kategorijo, ki posreduje med neformalno zasebno in formalno sistemsko sfero ter ugotavlja, da je še najbolj jasna opredelitev, da je javno mnenje pravzaprav na javnem mestu izraženo zasebno mnenje, tako kot je javnost le skupina zasebnikov, zbranih na javnem prostoru (Habermas, 1969 v: Kos, 2002, str. 106).

3 KRONOLOŠKI PRIKAZ PRAVICE SODELOVANJA JAVNOSTI PRI PROSTORSKEM NAČRTOVANJU SKOZI ČASOVNO IN RAZVOJNO RAZLIČNA OBDOBJA

3.1 UZAKONITEV PRAVICE SODELOVANJA JAVNOSTI PRI PROSTORSKEM NAČRTOVANJU

V uvodu sem že omenila, da je sodelovanje javnosti pri postopkih prostorskega načrtovanja eno od najstarejših uzakonjenih pravic, ki je bila uzakonjena že v 19. stoletju. »Stavbinski (gradbeni) red za deželno glavno mesto Ljubljana z dne 25. 5. 1896 je določal obveznost priprave mestnega regulacijskega načrta in podrobnejših prostorskih načrtov in je torej že uvedel instrument prostorskega načrtovanja. V postopku sprejemanja je bila predpisana šesttedenska javna razgrnitev regulacijskega načrta.« (Blaganje, 2007, str. 70)

3.1.1 Zakon o urbanističnem planiranju iz leta 1967 in pravica sodelovanja javnosti

Kot sem že omenila, je bila pravica sodelovanja javnosti pri sprejemanju prostorskih načrtov uzakonjena že davnega leta 1986 s Stavbinskim (gradbenim) redom za deželno glavno mesto Vojvodine Kranjske Ljubljano. V obdobju po drugi svetovni vojni pa se je ta pravica v Sloveniji nadaljevala s sprejemom Zakona o urbanističnem planiranju leta 1967, ki je oblasti nalagal obveznost obravnave in javne razgrnitve osnutkov urbanističnih programov najmanj za 30 dni ter obveznost objave v uradnem glasilu z namenom obveščanja širše javnosti. Prav tako je s tem zakonom uzakonjena tudi obveznost oblasti, da predloge občanov, organizacij in organov obravnava in pripravi mnenja o le-teh.

Prvi zakon o urbanističnem planiranju iz leta 1967 je določil zadeve urbanističnega urejanja kot zadeve splošnega pomena za takratno Socialistično republiko Slovenijo in je kot urbanistično planiranje določal urejanja, graditve, rekonstrukcije in asanacije naselij, komunalno opremljanje naselij ter varstvo družbenih prostorskih koristi. V teh začetkih formalizacije urbanističnega načrtovanja v Sloveniji ni bilo zavesti o smotrni rabi prostora niti okolja niti o pomenu usklajevanja posegov v prostor.

Začetni zakon je bolj strokovno in tehnično dorečeno opredelil vsebino urbanističnih programov, načrtov in urbanističnih redov, pri sestavi vseh teh pa poudarjal močno enostransko vlogo oblasti, takratnih občinskih skupščin. Formalno je določil pravico javnosti do sodelovanja, ki je bila dolga leta le »mrtva črka na papirju«, saj je javnost imela formalno pravico sodelovanja, vendar je to sodelovanje potekalo bolj enostransko, brez pravega vsebinskega odziva oblasti na pobude in pripombe javnosti.

3.1.2 Zakon o urejanju prostora ter Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor ter pojav zavesti o varovanju dobrin in smotrni rabi dobrin prostora

V naslednjih 20 letih se je postopoma uveljavljala zavest o pomenu prostora kot splošne dobrine, ki se je formalno urejala šele v začetku 80. let, ko sta bila namesto Zakona o urbanističnem planiranju sprejeta Zakon o urejanju prostora ter Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor.

Zakon o urejanju prostora iz leta 1984 je urejanje prostora prvič določil varovanje dobrin splošnega pomena in skrb za njihovo smotrno rabo kot tudi usmerjanje razvoja dejavnosti v prostoru in njihovo prostorsko organizacijo ter o usklajevanje namenske rabe prostora s prostorskimi možnostmi in družbenimi potrebami.

Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor, prav tako sprejet leta 1984, pa je urejanje naselij določil kot urbanistično načrtovanje graditve, širitve in prenove naselij ter določanje pogojev za prenos načrtovanih objektov in naprav v prostoru kot tudi urbanistični nadzor nad tem urejanjem. Zakon o urejanju prostora iz leta 1984 je prvič formaliziral tudi postopek za usklajevanje interesov v prostoru in pri tem ponovno poudaril pravico širše laične in strokovne javnosti (delavci, delovni ljudje in občani) do sodelovanja, in sicer s pravico vpogleda v vse možne rešitve v zvezi z urejanjem prostora, možnosti za pisne pripombe ter pravico o obveščeni do vseh teh postopkov.

Nobeden od analiziranih zakonov se še ne ukvarja s pomenom varovanja okolja oziroma v povezavi s tem vzdržnega prostorskega razvoja. Za to obdobje so značilni formalno urejeni postopki sodelovanja javnosti pri prostorskem načrtovanju, vendar še vedno bolj kot ne na formalni in ne vsebinski ravni, bolj enostransko, brez pravega odziva oblasti na konkretne predloge javnosti in obojestranske zavesti o potrebi po skupnem sodelovanju pri reševanju prostorskih posegov.

3.1.3 Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1) iz leta 2002 uvaja pojem vzdržnega oziroma trajnostnega prostorskega razvoja v začetku 21. stoletja

Za devetdeseta leta prejšnjega stoletja so značilne velike družbene spremembe v bivši skupni državi Jugoslaviji, v Republiki Sloveniji, ki je v teh letih prvič postala samostojna država, ki se je v kratkem času obrnila k Evropski uniji in si prizadevala k čim prejšnjemu članstvu te naraščajoče skupnosti.

V devetdesetih letih se istočasno prav na evropskih tleh dogajajo »tektonski premiki« na področju zavedanja prostora in okolja kot dveh neločljivih elementov in zavesti o ohranjanju narave z namenom varovanja za bodoče generacije.

Tako se trdno uveljavlja pojem trajnostnega razvoja in pomen pravice sodelovanja javnosti o vseh okoljskih zadevah. Kar se tiče prostorskega načrtovanja v teh devetdesetih letih v Sloveniji, se je kar deset let ustvarjal nov zakon o urejanju prostora, ki je nadomestil tistega iz začetka 80. let.

V Sloveniji šele Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1) iz leta 2002, ki je nadomestil Zakon o urejanju prostora iz leta 1984, formalno uvaja pojem vzdržnega prostorskega razvoja, ki naj bi pomenil zagotavljanje take rabe prostora in prostorskih ureditev, ki ob varovanju okolja, ohranjanju narave in trajnostni rabi naravnih dobrin, varstvu kulturne dediščine in druge kakovosti naravnega in bivalnega okolja omogoča zadovoljitev potreb sedanje generacije brez ogrožanja prihodnjih generacij (glej 3. točko 2. člena ZUreP-1).

3.2 PRAVICA OBVEŠČENOSTI JAVNOSTI

Isti Zakon o urejanju prostora iz leta 2002 po zgledu evropske prostorske zakonodaje poleg dosedanje pravice sodelovanja javnosti pri vseh postopkih prostorskega načrtovanja formalno uvaja pomembno pravico javnosti biti obveščena o postopkih priprave in sprejema vseh zadev urejanja prostora. Pri formalnih postopkih sprejema planskih aktov pa je bila vpeljana še dodatna pravica pravočasne obveščeni in pravica sodelovanja javnosti, in sicer s pomočjo organiziranja prostorskih konferenc, ki so bile obvezno organizirane pred samim formalnim začetkom postopkov sprejema planskih aktov zaradi pravočasnega obveščanja širše strokovne in laične javnosti ter pridobivanja in usklajevanja priporočil, usmeritev, legitimnih interesov cele družbe (lokalne skupnosti, gospodarstva, interesna združenja ter organizirana javnost).

3.2.1 Načelo javnosti

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt), sprejet leta 2007, je bil pripravljen še najbolj po vzoru evropske zakonodaje. Namen je izboljšanje formalnih postopkov pri prostorskem načrtovanju v smislu bolj preglednega, poenostavljenega, čim bolj racionalnega postopka, predvsem pri postopkih priprave lokalnih prostorskih aktov.

Tako ta zakon namenja javnosti posebno načelo, v katerem poudarja:

- obveznosti pristojnih državnih in lokalnih organov, da omogočijo izražanje interesov vseh zainteresiranih v vseh postopkih prostorskega načrtovanja oziroma postopkih pripravljavanja in sprejemanja prostorskih aktov;
- pravico vseh biti obveščena o vseh postopkih, povezanih s prostorskim načrtovanjem;
- ter obveznost pristojnih organov, da omogočijo vsem zainteresiranim vpogled v prostorske akte in vse, kar je povezano s prostorskim načrtovanjem.

Poleg načela javnosti Zakon o prostorskem načrtovanju dodatno razširja do tedaj uveljavljene pravice sodelovanja javnosti pri postopkih prostorskega načrtovanja z obveznostjo, ki jo nalaga oblast, in sicer, da morata državna in lokalna oblast z javnim naznanilom v množičnih medijih (svetovni splet, dnevni časopisi) obvestiti javnost o vseh postopkih načrtovanja novih posegov in ji omogočiti sodelovanje.

Po odzivih praktikov prostorskega načrtovanja, da se postopki vlečejo predolgo, da so premalo pregledni, z namenom racionalizacije samih postopkov je Zakon o prostorskem načrtovanju ukinil prostorsko konferenco, saj naj ne bi bilo pravega odziva pri širši javnosti, oziroma da je v primerjavi s časom, potrebnim za izvedbo le-te bilo premalo pridobljenih vsebinskih usmeritev, predlogov, potrebnih za učinkovitejšo izvedbo nameravanega posega v prostor. Kritiki odločitve ukinjanja postopka prostorske konference ugotavljajo, da je bilo premalo časa namenjenega tej dodatni pravici o obveščeni in sodelovanju javnosti pri prostorskem načrtovanju, da bi v praksi zaživela in se pokazala kot uspešna.

3.3 ANALIZA NEKATERIH EVROPSKIH DOKUMENTOV SKOZI PRIZMO PRAVIC JAVNOSTI

Da bi prikazali pomen pravice sodelovanja javnosti pri prostorskem načrtovanju, pravice splošne obveščeni o vseh postopkih, ki se tičejo posegov v prostor in s tem posledično v okolje, bom na kratko analizirala posamezne pomembnejše dokumente Evropske unije, ki govorijo o teh pravicah, ki jih še posebej od leta 1992 (Konferenca o okolju in razvoju v Riu de Janeiru v Organizaciji združenih narodov) tesno povezujemo z vzdržnim prostorskim razvojem, ki potrebuje ozaveščeno, izobraženo, odgovorno javnost.

Leto 1992 je na neki način mejnik na področju prostorskega načrtovanja, saj se je začel proces vzdržnega razvoja, ki je prešel v proces trajnostnega razvoja, ki se še vedno izvaja in razvija in se ne more zaključiti. Leta 1992 so na konferenci Združenih narodov v Riu de Janeiru ministri in voditelji iz 179 držav oblikovali skupno sporočilo o pomenu skrbi za okolje in trajnostni razvoj, ki mora postati odgovornost celega sveta na mednarodni ravni, ter sprejeli dva mednarodna sporazuma, dve načelni izjavi in več ukrepov za trajnostni razvoj v svetu.

Zelo pomemben dokument, ki je nastal kot rezultat svetovnega soglasja in skupnih prizadevanj na konferenci, imenovan Agenda 21: Program ukrepov Združenih narodov iz Ria, pa je pomemben prispevek k spodbujanju vzdržnega oziroma trajnostnega razvoja na lokalni, regionalni, nacionalni in svetovni ravni, ki predstavlja skupni načrt oziroma program za uveljavljanje družbenega, gospodarskega in okoljskega trajnostnega razvoja, s katerim se je začel neprestano razvijajoči se in napredujoči proces ohranjanja našega prostora in okolja. Tudi Agenda 21 ugotavlja pomen sodelovanja širše javnosti pri teh procesih ter nalaga vsem, da izobražujejo javnost glede okoljskih zadev, spodbujajo širšo udeležbo javnosti pri vseh prostorskih in okoljskih procesih ter aktivno vključujejo nevladne organizacije in druge skupine.

3.3.1 Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine

»Vodilna načela« so zelo pomemben dokument, ki je bil sprejet na Evropski konferenci evropskih ministrov za regionalno planiranje – CEMAT v Hannoveru,

septembra 2000, ki poudarjajo ozemeljsko razsežnost človekovih pravic in demokracije, naj bi opredelila ukrepe prostorske razvojne politike, s katerimi lahko ljudje v vseh članicah Sveta Evrope dosežejo sprejemljiv življenjski standard.

»Vodilna načela« kot referenčni dokument za vse ukrepe, ki se nanašajo na prostorske razvojne politike, kot vizija za trajnostni razvoj in sredstvo za ohranitev »enotnosti v raznolikosti«, ki niso pravno zavezujoča, nudijo državam članicam Sveta Evrope prožne usmeritve za prostovoljno sodelovanje v procesu evropskega združevanja in demokratizacije. Odbor ministrov Sveta Evrope je v letu 2002 sprejel priporočilo državam članicam Sveta Evrope, naj »Vodilna načela« uporabijo kot osnovo za prostorsko načrtovanje in jih uresničujejo v prostorskih razvojnih projektih.

3.3.2 Usmeritve »Vodilnih načel«, povezanih z javnostjo

Tukaj bi povzela predvsem usmeritve »Vodilnih načel«, povezanih z javnostjo in pravicami do sodelovanja in obveščanja pri prostorskem načrtovanju. Med drugim ta dokument zagovarja spodbujanje modela policentričnega razvoja na evropski, državni in regionalni ravni s podpiranjem, da regionalni in občinski organi oblasti dobijo možnost, da aktivno uveljavljajo politiko prostorskega razvoja.

3.3.2.1 Pravica do sodelovanja javnosti

»Vodilna načela« zagovarjajo pomen povečanega sodelovanja prebivalcev in družbenih skupin pri prostorskem načrtovanju ter javnosti skupaj z lokalno oblastjo nalaga odgovornost za zagotavljanje trajnostne in koherentne narave prostorskega razvoja. »Vodilna načela« določajo tudi pomen krepitve sodelovanja med državami, regijami, občinami ter državljani cele Evrope, tako da že prostorski razvoj v osnovi opredelijo kot politično nalogo, ki temelji na sodelovanju in soudeležbi, ki zahteva interdisciplinarno povezovanje in usklajevanje med političnimi telesi in organi oblasti ter posvetovanje in sodelovanje z državljani.

3.3.2.2 Pomen soglasja družbe

»Vodilna načela« poudarjajo pomen široko zastavljene ter aktivne udeležbe družbe v procesu prostorskega načrtovanja, saj naj bi bilo soglasje družbe zelo pomembno za uspeh lokalnih razvojnih pobud ter vključevanje nevladnih organizacij v te procese. Posebej obravnavajo pomen vključevanja mlajše generacije v procese prostorskega načrtovanja, s katerim naj bi se povečale možnosti za pritegnitev zanimanja javnosti za dolgoročno načrtovanje njihove domače regije kot tudi za učinkovito in inovativno soudeležbo, kar je bistvenega pomena za vseevropski projekt ustvarjanja regionalno uravnotežene in trajnostne Evrope.

3.4 EVROPSKE PROSTORSKORAZVOJNE PERSPEKTIVE (ESDP, 1999)

Evropska unija ni nikoli usklajevala prostorske zakonodaje zaradi same raznovrstnosti držav članic in dejstva, da je urejanje prostora kompleksna zadeva, ki je ozko povezana s splošnimi družbenimi razmerami, z neformalnimi, družbeno normiranimi praksami in vrednotami. Prostorske rešitve in postopki so povezani s kulturnimi vzorci in sistemom vrednot posamezne družbe, ki se med seboj lahko zelo razlikujejo, in prav zaradi teh dejstev EU ni usklajevala prostorske zakonodaje članic. (po Simonitejevi, 2007, str. 367).

Ob zavedanju vse te raznolikosti, s ciljem povezav tudi na področju prostora ter vzpostavitve nove skupne prostorske strategije na območju EU v smeri uravnoteženega in trajnostnega razvoja ozemlja EU, je bil na sestanku ministrov EU, odgovornih za prostorsko planiranje, v Potsdamu, 10.–11. maja 1999, sprejet dokument z nazivom Evropske prostorske razvojne perspektive.

Prednostni cilji prostorskega razvoja, ki jih postavlja dokument EPRP, so:

- gospodarska in socialna kohezija,
- ohranjanje naravnih virov in kulturne dediščine in
- bolj uravnotežena konkurenčnost evropskega ozemlja, s katero bo mogoče doseči uravnotežen trajnostni razvoj ozemlja EU.

EPRP je dokument, ki je nastal kot rezultat intenzivnih razprav o prostorskem razvoju EU med državami članicami samimi in Evropsko komisijo, je bil sprejet zaradi vzpostavitve kontinuiranega procesa tesnega sodelovanja držav članic pri usmerjanju prostorskega razvoja mest, regij, posameznih držav.

3.4.1 Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj

Ta dokument mora poleg zavezanosti k trajnostnemu razvoju kot vseobsegajočemu cilju EU zadovoljiti potrebe sedanje generacije, ne da bi se zmanjšale sposobnosti prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe. Kot cilj določa opredelitev in oblikovanje ukrepov za nenehno izboljševanje življenjskih pogojev za sedanje in bodoče generacije. Kot ključne cilje pa dokument podpira varstvo okolja, socialno enakost in kohezijo, gospodarsko blaginjo in izpolnjevanje mednarodnih obveznosti.

3.4.2 Usmeritvena načela, povezana z javnostjo

Med usmeritvenimi načeli politike trajnostnega razvoja, ki jih ta dokument vsebuje, bi poudarila le dve načeli, ki zadevata javnost, in sicer:

- načelo odprte in demokratične družbe, v smislu tega pa pomen zagotavljanja pravice dostopa do podatkov in zagotavljanja dostopa do pravnega varstva ter dajanje možnosti svetovanja vsem zainteresiranim posameznikom in združenjem;

- ter načelo sodelovanja javnosti, ki naj bi se spodbujalo. Poleg soodločanja pa se mora spodbujati tudi izobraževanje, ozaveščanje in obveščanje javnosti o trajnostnem razvoju.

3.4.2.1 Sodelovanje javnosti

Sodelovanje javnosti se navaja tudi kot eden od instrumentov za boljše oblikovanje politike trajnostnega razvoja. Kot večina dokumentov EU novejših generacij tudi Strategija poudarja pomen izobraževanja državljanov kot predpogoj za spodbujanje sprememb vedenja in sposobnosti za doseganje trajnostnega razvoja.

3.4.2.2 Pomen izobraževanja javnosti

Strategija zagovarja pomen izobraževanja na vseh stopnjah izobraževanja in vseh ravneh družbene sfere, ki bo prispevalo k večji socialni koheziji in blaginji, med drugim konkretno predlaga državam članicam EU, da v okviru Desetletja ZN izobraževanja za trajnostni razvoj (2005–2014) pripravijo in razvijejo izobraževanja za trajnostni razvoj za celotno populacijo, posebno pozornost pa namenijo populaciji učiteljev.

3.5 VZDRŽEN PROSTORSKI RAZVOJ V SLOVENIJI PO ZGLEDU »VODILNIH NAČEL«

Istoimenska publikacija, ki jo je v letu 2003 izdalo takratno Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje, je bila izdana v okviru prizadevanj Slovenije za uresničevanje ciljev vzdržnega prostorskega razvoja skladno z Vodilnimi načeli za vzdržni prostorski razvoj evropske celine. Ministrstvo je tudi formalno odgovorno za uresničevanje teh ciljev, neformalno pa je to skupna odgovornost celotne družbe, vse oblasti na državni in lokalni ravni ter vseh prebivalcev.

3.5.1 Cilji vzdržnega prostorskega razvoja v Sloveniji, povezani z javnostjo

Osrednji del publikacije govori o izvajanju ciljev vzdržnega prostorskega razvoja v Sloveniji, pri tem so poudarjene predvsem dejavnosti na državni ravni. Tukaj se bom osredotočila le na nekatere cilje, ki se nanašajo na aktivno vlogo javnosti. Tako se med cilje politike urejanja prostora v Sloveniji uvršča tudi omogočanje enake možnosti dostopa do fizičnih struktur v prostoru ter do informacij in pravnih sredstev v zvezi z urejanjem prostora. Posebej pa se poudarja izvirna pravica lokalne skupnosti do urejanja prostora na svojem območju, ki bi morala delovati skladno z zakonodajo ter skrbeti za racionalno in vzdržno usmerjeno rabo prostora, pri tem pa skrbeti za neposredno sodelovanje vseh zainteresiranih pri postopkih odločanja o prostoru.

3.5.2 Pomen vertikalnega in horizontalnega sodelovanja s poudarkom na vlogi lokalne oblasti

Pri politiki urejanja prostora v Sloveniji je dan velik pomen vertikalnemu in horizontalnemu sodelovanju med vsemi udeleženci na ta način, da je formalno zagotovljeno usklajevanje različnih politik in interesov na državni in lokalni ravni. Kot najpomembnejši premik pri teh usklajevanjih se šteje vsebinski premik k prostorskemu načrtovanju od spodaj navzgor (bottom-up), pri katerem imajo odločilno vlogo lokalne oblasti, katerim je dana suverena pravica do prostorskega planiranja na njihovem območju. Lokalni skupnosti je prav tako formalno omogočeno sodelovanje pri pripravi državnih prostorskih rešitev in načrtov, pri katerih s svojimi pobudami, predlogi lahko vplivajo na predlagane rešitve.

3.5.3 Pomen sodelovanja in vključevanja javnosti

Poudarjen je pomen sodelovanja in vključevanja javnosti pri vseh postopkih prostorskega načrtovanja ter izpostavljen cilj, da se vsem zainteresiranim (lokalne oblasti, zasebni sektor, nevladne in lokalne organizacije, sindikati ...) omogoči, da dejansko sodelujejo pri teh postopkih. V ta namen pa je treba zagotoviti človeške vire za vodenje, institucionalno reformo, trajno usposabljanje strokovnjakov in zagotavljanje nove opreme za učinkovito načrtovanje in urejanje prostora.

3.5.4 Pomen dostopa do informacij in znanja, ozaveščanja in izobraževanja

Pri vzdržnem prostorskem razvoju v Sloveniji kot eden pomembnih ciljev šteje tudi dostopnost do informacij in znanja, v ta namen mora država spodbujati razvoj informacijske tehnologije s prenosom informacij po različnih sistemih, kar se v zadnjih desetih letih tudi resnično in kontinuirano izvaja. Pri tem je pomembno tudi ozaveščanje in izobraževanje lokalnega prebivalstva ter seznanjanje in dejavno vključevanje javnosti v načrtovanje različnih državnih in lokalnih projektov.

3.5.5 Kontinuiteta izvajanja politike vzdržnega prostorskega razvoja v Sloveniji

Ker je politiko vzdržnega prostorskega razvoja v Sloveniji in po svetu treba pravilno razumeti kot nenehen proces, ki se razvija in napreduje, si avtorji publikacije kot nadaljnje dejavnosti in pobude s končnim ciljem vzdržnega prostorskega razvoja v Sloveniji izpostavljajo aktivnosti, ki se morajo izvajati na vseh ravneh, od državne do lokalne, vključujoč vsakega posameznika v procese zunaj državne meje. Med številnimi navajam naslednje:

- usklajevanje razvojnih potreb z varstvenimi zahtevami vzdržnega prostorskega razvoja;

- zagotavljanje javnega interesa in stalnega usklajevanja nasprotujočih si interesov v prostoru;
- pri sodobnem razumevanju tržnih načel v zemljiškem gospodarstvu upoštevati dejstvo, da je prostor omejena dobrina;
- zagotavljanje izobraževanja in raziskovalne dejavnosti;
- vzpostavitev učinkovite udeležbe različnih organizacij in posameznikov pri odločanju o urejanju prostora;
- nadaljnje vključevanje Slovenije v mednarodne dejavnosti, povezane s cilji »Vodilnih načel«.

3.6 AARHUŠKA KONVENCIJA

Najpomembnejši prvi pravno obvezujoči evropski dokument na področju pravic javnosti pri odločanju in obveščanju ter dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah, ki so tesno povezane s prostorskimi posegi, je prav gotovo Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah, podpisana na četrti ministrski konferenci Okolje za Evropo v Aarhusu na Danskem junija 1998.

Osnovna ideja Aarhuške konvencije je pravica do informiranosti in soodločanja kot pogojev legitimnosti odločevalskih postopkov. Konvencija temelji na doktrini trajnostnega razvoja, ki naj bi ohranjal okolje, ki predstavlja dober konceptualni okvir za delovanje javnosti pri doseganju družbenega soglasja pri odločanju o okolju z vključevanjem vseh interesnih skupnosti. Še posebej se konvencija osredotoča na vlogo civilne družbe kot zagovornice zdravega življenjskega okolja, kateri priznava poseben družbeni pomen. Prav zgodovinskega pomena pa je namen konvencije, da povzdigne deklarirane pravice civilne družbe (konferenca Združenih narodov v Riu de Janeiru leta 1992) v pravno obvezujočo normo mednarodnega okoljskega prava (Po Marega et al., 2002, str. 13).

3.6.1 Trije stebri Aarhuške konvencije

Aarhuška konvencija je sestavljena iz treh sklopov, lahko bi rekli stebrov, ki podpirajo tri medsebojno povezana področja, in sicer:

- prvi steber konvencije določa prost dostop do okoljskih informacij,
- drugi steber določa pravico sodelovanja javnosti pri okoljskem odločanju,
- tretji steber konvencije določa pravico dostopa do pravnega varstva.

Slika 2: Nazoren prikaz osnovnih ciljev Aarhuške konvencije

Vir: Marega, Kos (2002, naslovnica).

3.6.1.1 Prvi steber konvencije – prost dostop do okoljskih informacij

Prvi steber Aarhuške konvencije ureja pravice civilne družbe do prostega dostopa do okoljskih informacij, s katerimi razpolaga celotna oblast (nosilci oblasti na državni in lokalni ravni, nosilci javnih pooblastil), katero konvencija zavezuje k posredovanju informacij javnosti, kot javnost pa konvencija določa zelo široko vse fizične in pravne osebe ne glede na državljanstvo, nacionalnost ali prebivališče, neformalne skupine ljudi, združenja posameznikov. Pomembno pri tej pravici je, da tistemu, ki zaprosi za kakršnokoli informacijo v zvezi z okoljem, ni treba izkazovati nobenega posebnega interesa niti ni treba zagovarjati, zakaj informacijo potrebuje in kaj bo z njo storil. Izjema so le informacije zaupnega značaja oziroma če bi izdane informacije lahko škodljivo vplivale na zaupnost postopkov državnih organov, na mednarodne odnose, državno obrambo ali javno varnost, pravičnost sodnih postopkov, zaupnost poslovnih in gospodarskih informacij, avtorske pravice, zaupnost osebnih podatkov.

3.6.1.2 Drugi steber konvencije – pravica sodelovanja javnosti pri okoljskem odločanju

Aarhuška konvencija določa več pravic na različnih ravneh sodelovanja javnosti pri okoljskem odločanju. Pravica sodelovanja javnosti pri sprejemanju odločitev organov javne oblasti, povezanih z okoljem, se nanaša na:

- Sodelovanje v postopkih za izdajo dovoljenj za konkreten poseg v prostor. V slovenskem pravu gre največkrat za različne posege v prostor, ki različno vplivajo na okolje;
- Sodelovanje v postopkih priprave načrtov, programov in drugih aktov, namenjenih oblikovanju politike v zvezi z okoljem. V slovenskem pravu lahko omenimo Nacionalni program varstva okolja na eni strani, na drugi strani pa prostorske plane, državne in lokalne ter sektorske načrte gospodarjenja z naravnimi dobrinami, kot so gozdnogospodarski in vodnogospodarski načrti;
- Sodelovanje v postopkih priprave izvršilnih predpisov, ki lahko bistveno vplivajo na okolje. V slovenskem pravu gre za sodelovanje javnosti pri pripravi podzakonskih aktov, ki se nanašajo na varstvo okolja, kot tudi aktov, ki se na okolje nanašajo posredno.

3.6.1.3 Tretji steber konvencije – pravica dostopa do pravnega varstva

Konvencija poleg tega, da določa pravico do sodelovanja, določa tudi varstvo te pravice na tak način, da zavezuje države podpisnice, da zagotavljajo pripadnikom javnosti možnost revizijskega postopka pred sodiščem, možnost, da izpodbijajo zakonitost odločitve o dovoljenju za konkreten poseg v okolje.

Konvencija omogoča, da ima javnost možnost, da na sodišču ali na drugem neodvisnem organu dokazuje, da organ javne oblasti pri izdaji okoljevarstvenega dovoljenja ni upošteval pripomb, s katerimi je dokazovala, da nameravani poseg ni v skladu z določbami zakonskih ali podzakonskih predpisov. Pri tem konvencija glede vprašanja aktivne legitimnosti za sprožitev revizijskega postopka določa dve možnosti, in sicer so po prvi aktivno legitimni vsi posamezniki, ki imajo »zadosten interes«, pri čemer opredelitev pojma prepuščajo pravnim redom držav pogodbenic, drugi aktivno legitimni pa so vsi tisti posamezniki, ki trdijo, da je dovoljenje oziroma splošni akt posegel v njihove pravice.

3.6.2 Implementacija Aarhuške konvencije v Sloveniji

Zbornik strokovnih priporočil za implementacijo Aarhuške konvencije v Sloveniji je konkreten zbir priporočil strokovne javnosti iz več različnih področij, v katerem so zbrane teoretične analize konvencije, primeri iz slovenske prakse ter praktični, konkretni nasveti, s pomočjo katerih bi se povečala seznanjenost s konvencijo ter razumevanje njenih določil.

Zbornik je namenjen državnim in lokalnim oblastem ter vsem interesnim skupnostim kot praktičen pripomoček pri učinkovitem izvajanju Aarhuške konvencije.

Iz zbornika povzemam Načela komunikacijskega delovanja Draga Kosa, ki odsevajo en del moje osnovne hipoteze, to je pomena soodločanja javnosti pri prostorskem načrtovanju, pomena prave dvostranske komunikacije pri tem ter pomena objektivnega obveščanja.

Kos je poskušal poenostaviti zelo kompleksne teoretične zamisli glede komuniciranja in sestavil praktična navodila za dvosmerno komunikacijo pri reševanju okoljskih zadev, pri tem pa ugotavlja, da je prav prenos teoretičnih zamisli v prakso velikokrat težak. Kot pomembna načela komunikacijskega delovanja pri načrtovanju in izvedbi postopkov sodelovanja javnosti pri okoljskih zadevah (kar se popolnoma enako lahko upošteva pri prostorskih zadevah) navaja:

- **Kredibilnost in zanesljivost komunikacijskega delovanja** in pri tem poudarja pomen pravilnosti, resničnosti in iskrenosti vseh sporočil za javnost in ugotavlja, da projekt ne sme biti samo legalen, temveč za čim več ljudi tudi legitimen.
- **Upoštevanje družbenega konteksta**, pri katerem opozarja na smiselnost upoštevanja aktualnih družbenih premikov pri doseganju legitimnosti v sodobnih družbah.
- **Konfliktna mednivojska razmerja**, zaradi katerih je komuniciranje velikokrat oteženo, kjer se prepletajo lokalni, regionalni, nacionalni in čedalje bolj celo globalni vplivi.
- **Lokalne posebnosti** – Kos opozarja, da se je treba pri načrtovanju komunikacije z lokalnimi skupnostmi nujno seznaniti s posebnostmi posameznih skupnosti in jih upoštevati.
- **Celovitost obveščanja**, pri tem naj bi bil poudarek na poznavanju in upoštevanju celotnega interesnega spektra pri posameznem postopku in ne le najbolj glasnih mnenj in stališč.
- **Enakopravnost komuniciranja**, pri tem je poudarek na tem, da se je pri teh postopkih treba prilagoditi tudi »laični« javnosti, ki se težko vključuje v strokovne razprave, jih obravnavati kot enakopravnega partnerja, sprejeti tudi nestrokovno formulirane pobude in ideje, jih proučiti in obravnavati vsebinsko.
- **Vključevanje neposredno prizadetih** v odločevalske procese s pomočjo interaktivnega javnega komuniciranja, s katerim se dejansko pripravi podlaga za neposredno vključevanje vseh prizadetih v proces reševanja in urejanja problematike.
- **Stalnost komuniciranja**, ki naj bi bilo stalno načrtovano in kontinuirano izvajano na dolgi rok.
- **Komuniciranje med strokovnjaki in nestrokovnjaki**, pri katerem izpostavlja odgovornost strokovnjakov, da prilagodijo način komuniciranja splošni »laični« javnosti. Vse informacije je treba prilagoditi, da bodo jasne tudi nestrokovnjakom.
- **Spodbujanje komunikacije** v tem smislu, da naj bi bile javne razprave bolj vsebinske in ne zgolj formalne, to pa je lahko le, če so pripravljena gradiva dovolj pregledna, poljudna, da se razpravi lahko priključi tudi širša zainteresirana »laična« in ne le strokovna javnost.

- **Časovno strukturiranje komuniciranja** pomeni, da je javnost treba vključiti v postopke že od samega začetka in ji omogočiti vpliv na pripravo planov, čim zgodnejšo izmenjavo mnenj in podajo stališč, pripomb, idej.
- **Prepletanje vlog**, pri katerem je mišljeno, da se javnost pri različnih odločevalskih postopkih (okoljski, planski posegi ipd. ...) pojavlja v različnih vlogah (kot element presoje – javno mnenje, kot predmet presoje – kako bo določen poseg vplival na ljudi ter kot element odločanja – posrednega ali neposrednega) in da je treba na vsak način vključiti v te postopke najširši krog zainteresiranih.
- **Izbor najustrežnejšega komuniciranja**, pri katerem Kos poudarja dva osnovna načina, ki sta komplementarna, to sta neposredna komunikacija in posredna komunikacija preko medijev. Prednost daje neposrednemu komuniciranju, v primeru velikega števila udeležencev pa ugotavlja, da je nujna uporaba posrednega medijskega komuniciranja.
- **Neposredno interaktivno komuniciranje** je po Kosu učinkovito še najbolj v obliki delavnic, kjer poteka medsebojno učenje, pri tem pa poudarja pomen pripravljenosti in sposobnosti stroke, da upošteva znanje lokalne »laične« javnosti. Kos poudarja, da je v sodobnih demokratičnih družbah prav odprta interaktivna izmenjava informacij temelj doseganja legitimnosti pri odločanju o javnih zadevah (med katere seveda lahko štejemo tudi odločitve, ki zadevajo okolje in prostor).

3.7 LJUBLJANSKA DEKLARACIJA O PROSTORSKI RAZSEŽNOSTI VZDRŽNEGA RAZVOJA

Ta dokument, ki so ga sprejeli ministri držav članic Sveta Evrope, pristojni za urejanje prostora, na 13. zasedanju CEMAT v Ljubljani 16. in 17. septembra 2003, poudarja pomen vzdržnega razvoja, razširja pomen z začetnega okoljskega na še dva dodatna, to sta gospodarska in družbena vzdržnost, ter poudarja pomen sestavljenega in celovitega sistema prostora.

3.7.1 Pomen prostora

Deklaracija opredeljuje prostor kot sestavljen sistem, ki poleg urbaniziranega, podeželskega, industrijskega območja obsega tudi naravo in okolje kot celoto ter pomeni nosilno podlago in nujni okvir človekovega bivanja in dejavnosti in zato tudi osnovo vzdržnega razvoja.

3.7.2 Prostorskorazvojni pristop

Glavni poudarek Ljubljanske deklaracije je, da je prostorskorazvojni pristop, ki pomeni vključitev sodelovanja različnih sektorjev dejavnosti, različnih ravni oblasti in različnih dejavnikov, bistven način in pomembno orodje za uresničevanje oziroma

doseganje cilja vzdržnega razvoja. Prostorsko razvojni pristop naj bi omogočal presojo vseh javnih politik s prostorskimi vplivi in krepitev njihove vzajemne učinkovitosti in vzdržnosti njihovih rezultatov. Deklaracija določa krajevnim in regijskim oblastem pristojnost za urejanje prostora in prostorski razvoj na svojih ravneh in s tem poudarja njihovo pomembno in učinkovito vlogo v uresničevanju prostorske razvojne politike na lokalni in nadnacionalni ravni.

Ljubljanska deklaracija pri tem poudarja pomen sodelovanja državnih in lokalnih oblasti, politikov, nevladnih organizacij, poklicnih in drugih združenj ter vseh državljanov pri odločanju o prostorskem razvoju, ki tvori pomemben dejavnik lokalne in državne demokracije. Z Ljubljansko deklaracijo so ministri sprejeli obveznost, da bodo v okviru svojih pristojnosti zagotavljali celovitost pri pripravi razvojnih politik, pri tem se zavedajo pomena vključitve čim širšega kroga udeležencev in zagotavljanja pravočasnega usklajevanja različnih interesov pri pripravi predlogov razvojnih odločitev s skupnim ciljem uresničevanja uravnoteženega vzdržnega razvoja evropske celine.

3.8 NEKATERE DIREKTIVE EU, KI POUДАРJAJO POMEN SODELOVANJA JAVNOSTI NA PODROČJU OKOLJA, POSLEDIČNO TUDI NA PODROČJU PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA

Na kratko bom povzela nekaj dokumentov EU, katerim je skupna nova globalna paradigma trajnostnega razvoja, ki je v začetku 90. let prejšnjega stoletja vsebinsko obravnaval le povezavo varstva okolja in razvoja pod okriljem koncepta »zaščite« in se je šele sčasoma ta pojem razširjal in se še danes razvija, in sicer na področje gospodarskega razvoja ter področje sociale. Z leti se razvija pomen izobraževanja in ozaveščanja javnosti, celo pomen vzgoje v vrtcih, šolah o vsebini trajnostnega razvoja v vsej njegovi razsežnosti.

Analizirani dokumenti na različne načine obravnavajo trajnostni razvoj, vsesplošno izobraževanje in vzgojo kot proces, pravice široke javnosti, vsakega posameznika do sodelovanja pri tem novem »vsesplošnem gibanju«. Ti dokumenti povzemajo glavno vodilo Aarhuške konvencije, to je pomen udeležbe javnosti in pomembno vlogo nevladnih organizacij za doseganje vzdržnega oziroma trajnostnega razvoja s prostorskim načrtovanjem in razvojem.

3.8.1 Direktiva 2001/42/ES Evropskega parlamenta in Sveta o presoji vplivov nekaterih načrtov in programov na okolje

Ta direktiva, sprejeta leta 2001, kot glavni cilj navaja zagotovitev visoke ravni varstva okolja pri spodbujanju trajnostnega razvoja, tako da se zagotovi izvedba okoljskih presoj načrtov in programov, ki bodo znatno vplivali na okolje. Direktiva opredeljuje pojem »javnost« kot eno ali več fizičnih ali pravnih oseb ter skladno z nacionalno

zakonodajo ali prakso, njihova združenja, organizacije ali skupine in posebej določa, da mora biti poleg organov, ki jih določijo države članice, tudi javnost udeležena pri posvetovanju glede osnutkov načrtov ali programov, povezanih z okoljem. Direktiva določa tudi, da je treba javnosti dovolj zgodaj dati učinkovito priložnost, da v ustreznih rokih predloži svoja mnenja o osnutku načrtov ali programov, državam članicam pa nalaga, da morajo zagotoviti tudi obveščeno sodelujoče javnosti o sprejemu načrtov ali programov ter možnost vpogleda vanje.

3.8.2 Direktiva 2003/4/ES Evropskega parlamenta in Sveta o dostopu javnosti do informacij o okolju

Cilji Direktive 2003/4/ES Evropskega parlamenta in Sveta o dostopu javnosti do informacij o okolju, pripravljene ob upoštevanju med drugimi dokumenti tudi Aarhuške konvencije, sprejete januarja 2003, pa so zagotovitev pravice do obveščenoosti, to je pravice do dostopa do informacij o okolju, ki jih hranijo organi oblasti, ter zagotovitev, da so te informacije postopno v vedno večji meri dostopne javnosti in se javno razširjajo zaradi doseganja sistematične razpoložljivosti informacij o okolju.

Direktiva tako v duhu Aarhuške konvencije določa obveznosti držav članic, da so organi oblasti dolžni dati na razpolago informacije o okolju vsakemu prosilcu na njegovo zahtevo, ne da bi moral prošnjo posebej utemeljevati.

Direktiva določa tudi obveznost, da organi oblasti ustrezno obveščajo, usmerjajo in svetujejo javnosti o pravici dostopa do vseh informacij. Skladno s to direktivo države članice EU zagotavljajo, da so informacije, ki se morajo redno posodabljeni, v zadnjih letih postopoma postajale dosegljive v elektronskih bazah podatkov in tako javnosti bolj dostopne preko svetovnega spleta ter drugih javnih telekomunikacijskih omrežij.

3.9 ODNOSI MED ZASEBNIMI IN JAVNIMI INTERESI TER VPLIV JAVNOSTI

Ena od stalnic pri postopkih prostorskega načrtovanja od samega začetka do danes so odnosi med zasebno in javno lastnino oziroma med zasebnimi in javnimi interesi, ki so si vedno bolj ali manj nasprotujoči, med katere je bila oblast prisiljena posegati z različnimi zakonskimi ureditvami. Že Atenska listina kot temeljni akt modernega urbanizma, sprejet avgusta 1932. leta na IV. kongresu moderne arhitekture CIAM, kot enega glavnih vzrokov za mestni kaos navaja stihijo zasebnih interesov.

Avtor Atenske listine je francoski arhitekt Le Corbusier (1887–1965), ki je deloval v prvi polovici 20. stoletja in pustil svoj pečat kot ključni utemeljitelj ideologije modernizma in modernistične arhitekture v 20. stoletju. Kritiziral je zasebne interese in pozival k bolj avtoritarni oblasti, ki bi morala narediti red v imenu »občega interesa«, ki ga predstavlja urbanizem. Oblast je bila pozvana k državnemu načrtovanju, ki naj bi zasebni interes podredil družbenemu (občemu, javnemu). (Po Gantarju, 1985, str. 96–97)

Institut razlastitve sega že v prvo polovico 19. stoletja, ko se je podobno kot v naših časih država bojevala s »furijami privatnih interesov« oziroma lastniki zemlje, ki so

prav tako kot v naših časih pri državnem projektu avtocest močno ovirali projekt uvajanja železnice. In prav uvajanje železnic je državi omogočilo, da je dosegla uveljavitev Instituta razlastitve, ki je od sredine 19. stoletja pa do danes omogočal velike posege v mestno infrastrukturo (po Gantarju, 1985, str. 65).

Prav s pomočjo uveljavitve Instituta razlastitve je bila omogočena ena od najpomembnejših, najtemeljitejših prezidav evropskega vele mesta Pariza v letih 1853–1869, ki jo je izpeljal Eugene Hausmann, prefekt departmaja Seine, ki je zaradi svojega birokratskega in objektivističnega ravnanja postal sinonim za urbanista tirana (Po Gantarju, 1985, str. 69).

3.9.1 Institut razlastitve kot oblika »prisilne« uveljavitve javne koristi

V Slovenski zakonodaji se je razlastitev za potrebe prostorskega načrtovanja formalizirala v letu 1997 s sprejetjem Zakona o stavbnih zemljiščih, ki je določal razlastitev oziroma odvzem ali omejitev lastninske pravice v javno korist proti nadomestilu v naravi ali proti plačilu odškodnine. Razlastitev je bila dovoljena v primerih, ko je občina ali država potrebovala določeno zemljišče v zasebni lasti za gradnjo za potrebe zdravstva, socialnega varstva, šolstva, znanosti, kulture, športa ter socialnih in neprofitnih stanovanj, saj vsa ta področja delujejo v javno korist.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1) iz leta 2002 je povzel Institut razlastitve, s tem da zastruje primere, kdaj se ga lahko uveljavlja. Tako je razlastitev dopustna le v javno korist in pod pogojem, da je javna korist nujno potrebna, ni pa dopustna, če država ali občina razpolaga z drugo ustrezno nepremičnino za doseg istega namena. Po tem zakonu se je štelo, da je javna korist za nepremičnine, ki je potem lahko namen razlastitve, izkazana, če so na teh nepremičninah načrtovane nove gradnje v državnem ali občinskem prostorskem aktu (takratnem lokacijskem načrtu).

Čeprav je Institut razlastitve kot oblika lažje uveljavitve javne koristi pri prostorskih načrtovanjih posegov v prostor, ki zadevajo javni interes in korist, formalno že dolgo časa uveljavljen, se v Sloveniji v praksi redko in težko, postopkovno pa predolgo izvaja, še posebej v zadnjih 20 letih, ko je zavest zasebne lastnine in interesov pretirano narasla.

Pri državnem projektu gradnje avtocest je bilo več primerov uporabe Inštituta razlastitve, ki se je glede na nacionalni pomen projekta izkazal za dokaj uspešnega.

Kot primer iz prakse bi navedla postopek razlastitve pri postopku umeščanja avtoceste v Občini Trebnje. Kot laični opazovalec bi lahko ugotovila »mlačnost« oblasti pri postopkih uveljavljanja javne koristi nasproti »odločnemu« z armado odvetnikov oboroženemu lastniku, ki se bolj vztrajno bori za svojo zasebno korist in pogosto tudi zmaga na račun javne koristi.

4 NEELEKTORSKA PARTICIPACIJA TER KOMUNICIRANJE MED STROKO IN JAVNOSTJO NA PODROČJU PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA

V četrtem poglavju sem se ukvarjala s participacijo, in sicer predvsem z neelektorsko participacijo, ki je značilna za prostorsko načrtovanje ter komuniciranje med strokovnjaki in laično javnostjo.

4.1 NEELEKTORSKA PARTICIPACIJA

Kot sem že pri opredelitvi pojma neelektorska participacija ugotovila, je ta oblika participacije novejšega izvora in se v zadnjih 10–15 letih redno pojavlja pri različnih načrtovanih projektih državne ali lokalne oblasti, in sicer tam, kjer se predstavniki oblasti zavedajo pomena informiranja prebivalcev, pomena spodbujanja sodelovanja posameznikov in soodločanja pri posameznih projektih.

Lavtar pravilno ugotavlja, da bi lokalna oblast pri načrtovanju vsakega večjega projekta morala sama spodbuditi svoje prebivalce, posamezne družbene skupine, da se do teh projektov opredelijo. Pri tem jih mora lokalna oblast objektivno obveščati, oblast se mora s posamezniki posvetovati ter omogočiti soodločanje posameznikov pri posameznem projektu.

4.1.1 Neelektorska participacija pri prostorskem načrtovanju

Pri prostorskem načrtovanju lahko govorimo o formalni in neformalni neelektorski participaciji, saj v Sloveniji že Zakon o urejanju prostora iz 80. let 20. stoletja formalno ureja način sodelovanja in soodločanja prebivalcev pri pripravi prostorskih aktov.

Kot osnovne oblike neelektorske participacije bi lahko naštela:

- vse oblike informiranje prebivalcev, ki praviloma poteka kot obojestranski proces,
- posvetovanje kot način sodelovanja pri sprejemanju odločitev,
- soodločanje pri sprejemanju odločitev (pri pripravi različnih predpisov, načrtov in drugih pomembnih aktov)
- ter različne nekonvencionalne oblike participacije.

Med neelektorsko participacijo po Lavtarju lahko uvrščamo tudi nekonvencionalne oblike participacije (javni protesti, demonstracije, cestne zapore in vaške straže), katerih glavna skupna značilnost je uporaba moči in prisile in se običajno pojavljajo zaradi določene aktivnosti ali neaktivnosti lokalne oblasti in zadevajo interese posameznikov oziroma lokalnega prebivalstva. In prav nekonvencionalna oblika participacije se pri prostorskem načrtovanju zgodi zelo hitro, nepričakovano, če načrtovalci skupaj z lokalno oblastjo niso dovolj dobro pripravili predlaganega projekta oziroma posega v prostor, če niso pravočasno obvestili in povabili k

sodelovanju posameznikov, prebivalcev oziroma vseh zainteresiranih za konkretni projekt.

4.1.2 Vključujoče upravljanje kot nova praksa za doseganje participacije javnosti

Zaradi novih aktualnih spoznanj in pristopov k pravemu vključevanju širše javnosti v družbene procese na evropski ravni in v Sloveniji ter spodbujanja zavesti državljanov o njegovi odgovornosti v družbi se že uveljavlja nova praksa, ki prisega na vključujoče upravljanje pri različnih postopkih odločanja, od sprejemanja državnih pravnih aktov, odločanja o okoljskih zadevah do sprejemanja prostorskih načrtov.

Vključujoče upravljanje temelji na dobri obveščeni javnosti in dejavnem vključevanju javnosti v različne postopke odločanja. To naj bi bilo zagotovilo za uveljavljanje in krepitev demokracije ter deljeno odgovornost za odločitve. V Sloveniji so za to novo prakso zainteresirani tako civilna družba kot tudi državna oblast.

4.1.3 Dejavnosti civilne družbe pri uveljavljanju vključujočega upravljanja

Tako je v letu 2005 Regionalni center za okolje (REC) s Slovenskim E-Forumom in Fokusom (društvo za sonaravni razvoj) organiziral posvet o vključujočem upravljanju s simboličnim naslovom »Ne odločitve za ljudi, temveč z ljudmi!«, ki zelo jasno sporoča cilj vključujočega upravljanja.

Udeleženci posveta (razne civilne družbe in nevladne organizacije) so iskali odgovor na vprašanje, zakaj se praksa učinkovitega vključevanja javnosti v postopke sprejemanja odločitev slabo razvija. V dveh moderiranih delavnicah so udeleženci ugotovili, da so slabosti in ovire na tako na strani državnih organov kot tudi na strani zainteresiranih ciljnih skupin javnosti (nevladnih organizacij, posameznikov), ki bi morali aktivno sodelovati pri obravnavi in sprejemanju odločitev, povezanih s celo družbo ali le njenimi posameznimi deli.

Temeljna ovira je globoko zasidrano medsebojno nezaupanje, poleg tega pa še naslednji izzivi, s katerimi se srečujejo v praksi in ki jih morajo skupno reševati za doseganje ustreznega vključujočega upravljanja:

- prepozno vključevanje javnosti v postopke sprejemanja odločitev,
- navidezno vključevanje oziroma zlorabljanje sodelovanja javnosti ter ignoriranje danih predlogov in pripomb,
- nezadostno in neustrezno obveščanje,
- slaba podpora ali celo oviranje vključevanja javnosti v postopke sprejemanja odločitev.

Pri iskanju rešitev za uspešno vzpostavitev vključujočega upravljanja so se udeleženci strinjali, da je treba pridobiti:

- aktivne državljanov z zavestjo o skupni odgovornosti pri odločanju,
- jasne, strokovne, razumljive informacije tudi laični javnosti,
- vključitev aktivnega sodelovanja javnosti že v samem začetku postopkov,

- enostavno komunikacijo, razumljivo vsem udeležencev postopkov sprejemanja odločitev, tako strokovno usposobljenim kot tudi laičnim posameznikom, ter
- pozitivne oziroma negativne izkušnje iz analiz že izvedenih postopkov sodelovanja.

4.1.4 Vloga oblasti pri uveljavljanju vključujočega upravljanja

V nadaljevanju pa bom navedla primer iz prakse, pri katerem si oblast prizadeva za krepitev vključujočega upravljanja. Na kratko bom povzela najpomembnejše zaključke s Konference o presoji posledic predlogov predpisov in politik na temo Sodelovanje javnosti v procesih odločanja, ki je pod okriljem Ministrstva za javno upravo potekala na Brdu 2. novembra 2008.

Udeleženci konference so razpravljali o pomenu sodelovanja javnosti v procesih odločanja na lokalni in državni ravni kot participatorni demokraciji, ki vsebinsko kakovostno dopolnjuje predstavniško demokracijo, ter o pomembni vlogi oblasti pri uveljavljanju participatorne demokracije v praksi. Strinjali so se, da mora javna uprava delovati odgovorno, pregledno in odprto ter da se odprta javna uprava in participatorno sprejemanje odločitev lahko uveljavita le ob upoštevanju osnovnih vrednot. Pri odločanju imajo ljudje pravico sodelovati pri soodločanju, ki mora voditi v spremembe na bolje, saj te vplivajo na njihovo življenje.

Med načeli za vsebinsko kakovostno vključevanje javnosti v postopke odločanja pa so med drugimi navedli:

- **načelo pravočasnosti** obveščanja vseh zainteresiranih za sodelovanje,
- **načelo odprtosti**, to je možnosti sodelovanja javnosti v vseh fazah odločanja,
- **načelo prostovoljnosti** – ljudi lahko spodbudimo k sodelovanju, nikakor pa jim ne smemo ukazovati soodločanja,
- **načelo doseganja sprememb**, kjer naj bi bil namen soodločanja doseganje pozitivnih sprememb,
- **načelo iskrenosti, preglednosti in jasnosti** pri vodenju postopkov soodločanja,
- **načelo dostopnosti** do gradiv in vključevanja v neposreden proces odločanja,
- **načelo usposabljanja in razvoja**, pri katerem je pomembno vzajemno učenje in razvoj vseh udeležencev.

Pri vprašanju, kakšne so neposredne koristi vključevanja javnosti v postopke odločanja oziroma soodločanja, pa so udeleženci na podlagi že zbranih izkušenj na področju odprtega in vključujočega upravljanja ugotovili naslednje koristi:

- javni interes je mogoče opredeliti in zasledovati le v neposrednem dialogu z javnostjo,
- javnost je neusahljiv vir izkušenj in znanj ter ustvarjalec novih idej,
- javnost omogoča dodano vrednost dokumentov, ki so predmet obravnav,
- soodločanje povečuje stopnjo družbenega soglasja, sprejete odločitve se lažje izvajajo v praksi,

- soodločanje dokazano krepi civilni dialog med različnimi udeleženci in s tem prispeva k večji socialni koheziji,
- soodločanja lahko prepreči globlja in trajnejša nesoglasja v družbi.

Udeleženci konference so se seznanili tudi z veščinami in orodji, ki so nujno potrebne, da se javnost vključi v kakovostno upravljane soodločevalskih postopkov, saj so tudi iz izkušenj ugotovili, da slabo vodeni procesi vključevanja javnost lahko ljudi odvrnejo od želje po sodelovanju in soodločanju, povzročijo nezaupanje ljudi, ter da so le pozitivne izkušnje pri soodločanju ključni dejavniki, ki ljudi prepričajo, da se znova odločijo za soodločanje. Kot vodilno misel pri pripravi kakovostnega procesa sodelovanja javnosti pa so navedli misel, da nas je večina »amaterjev« in nestrokovnjakov glede velikega števila različnih vsebin, vendar pa imamo povečini jasna stališča in mnenja o njih in ta stališča še najbolje lahko preverimo in na novo ovrednotimo prav v razpravi z drugimi, zato je prav vsebinska razprava največja vrednost in pomen sodelovanja in soodločanja javnosti.

Še posebej pa velja opozorilo, da se pri obravnavi zainteresirane javnosti upošteva dejstvo, da so si deležniki med seboj zelo različni po statusu, moči, stopnji organiziranosti in da se mora oblast v skrbi za različne obrobne družbene skupine zavedati pomena sodelovanja s predstavniki civilne družbe in nevladnih organizacij, ki večinoma sledijo javnemu interesu. Oblast mora pri teh procesih zaznati poskuse močnih interesnih združenj in kapitala, ki svoj zasebni interes postavijo pred javni interes.

Med temeljne pravne podlage za spodbujanje vključujočega upravljanja javnosti in NOV pa so navedeni naslednji pravni akti:

- Ustava RS, 39. člen, ki govori o dostopu do informacij javnega značaja,
- Zakon o dostopu do informacij javnega značaja,
- Uredba o posredovanju in ponovni uporabi informacij javnega značaja,
- Poslovnik Vlade RS, ki v 8. členu nalaga vladnim resorjem obveznost posvetovanja s civilno družbo,
- Metodologija za izpolnjevanje in spremljanje Izjave o odpravi administrativnih ovir in sodelovanju zainteresirane javnosti.

Sodelujoči so tako ugotovili, da formalni pogoji za odprto in vključujočo javno upravo v Sloveniji že obstajajo, zato sledi proces dejanskega uresničevanja odprtega vključujočega upravljanja v vsakdanjem življenju, vključevanja široke javnosti v procese odločanja. Pri tem pa jim bo v veliko pomoč Priročnik za načrtovanje, vodenje in vrednotenje procesov sodelovanja javnosti, ki ga je izdalo Ministrstvo za javno upravo junija 2008.

Priročnik je pomemben dokaz spreminjanja zavesti predstavnikov javne uprave o potrebi aktivnega vključevanja javnosti v procese soodločanja ter začetek spreminjanja zmotnega mišljenja javne uprave, da je vključevanje javnosti, ki naj bi bila preveč »amaterska« in nezainteresirana, drag, počasen in neučinkovit proces, ki celo predstavlja administrativno oviro »učinkovitemu« sprejemanju odločitev.

Priročnik vsebuje konkretna navodila predstavnikom oblasti pri postopkih sodelovanja javnosti pri odločanju glede:

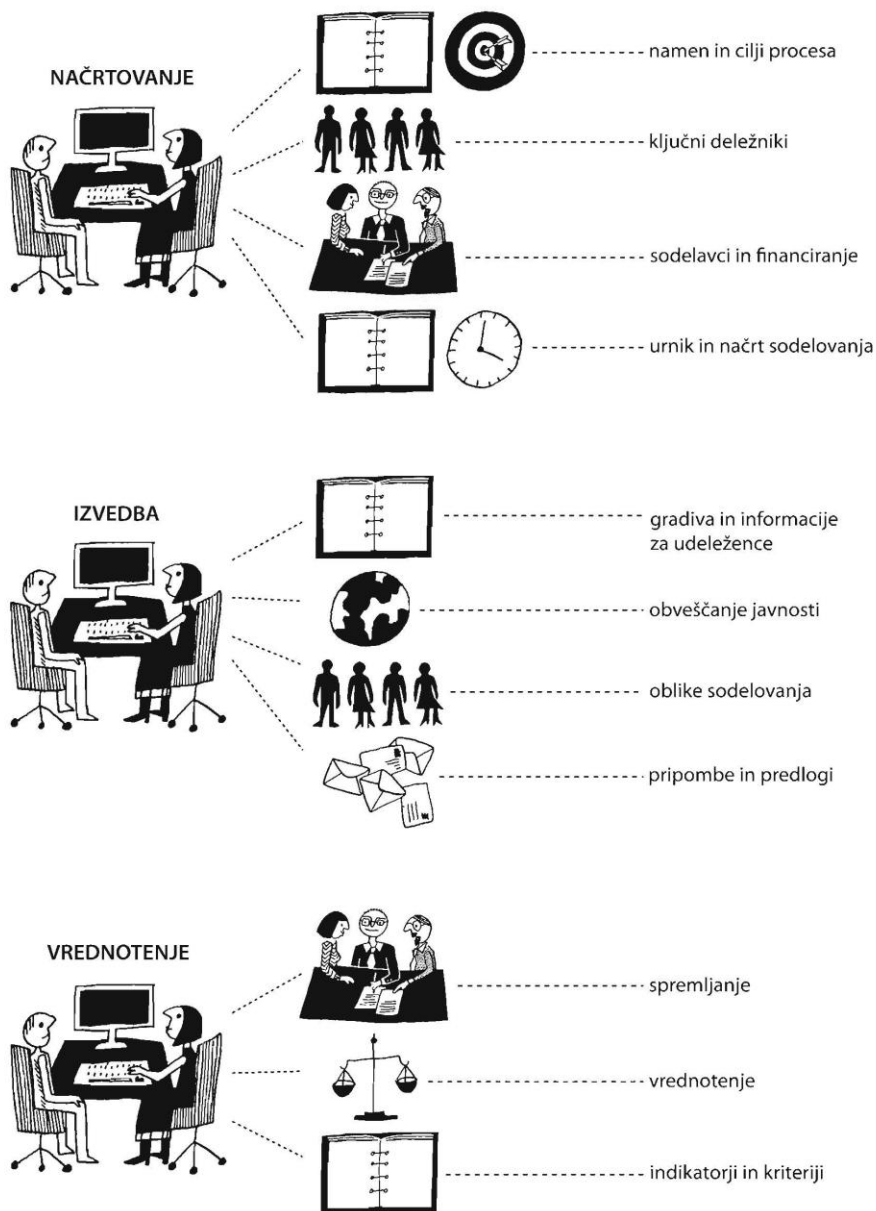
- vključevanja javnosti v postopke sprejemanja odločitev,
- načrtovanja sodelovanja javnosti,
- izvedbe procesa sodelovanja javnosti,
- postopkov spremljanja in vrednotenja teh procesov,
- uvajanja e-demokracije, e-zakonodajnega postopka ter e-posvetovanja,
- ter vloge moderatorja v procesu sodelovanja javnosti.

Priročnik s primeri iz prakse izobražuje državne uradnike za pomemben proces vključujočega upravljanja, da bo izveden učinkovito in bo na koncu javnost zadovoljna s pozitivnimi izkušnjami, to zadovoljstvo pa bo izkazala z vključevanjem v nov proces vključujočega upravljanja. Povzela bom misel ene od avtoric Priročnika, Irme Mežnarič, ki malo poetično, vendar zelo nazorno opiše pomen odprtega vključujočega upravljanja:

Sodelovanje človeka krepi.
Krepi razumevanje, zaupanje, človeške vezi,
solidarnost in občutek notranje moči.
Sodelovanje prispeva k učlovečenju človeka,
spodbuja njegove ustvarjalne moči,
pa tudi odgovornosti do sebe in širšega okolja.
Vsi ti čudoviti plodovi SODELOVANJA
se skrivajo za abstraktnim izrazom
AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO.

Slika 3: Izvedba procesa sodelovanja javnosti

4 Izvedba procesa sodelovanja javnosti

4.2 KOMUNICIRANJE MED STROKO IN JAVNOSTJO PRI PROSTORSKEM NAČRTOVANJU

V zadnjih 20 letih, obdobju izjemno hitrih družbenih in gospodarskih sprememb, obdobju tako imenovane tranzicije, vstopa v EU, zavedanja pojava globalizacije ter zasidranja pojma trajnostni razvoj ipd., so se istočasno dogajale tudi velike spremembe pri postopkih prostorskega načrtovanja. V drugem poglavju sem te pozitivne spremembe analizirala skozi formalne akte, zdaj pa bi rada opozorila na pozitivne spremembe na vsebinski ravni, na ravni izvedbe postopkov prostorskega načrtovanja, in sicer se bom osredotočila na pomen komuniciranja med stroko in javnostjo pri teh postopkih.

4.2.1 »NIMBY« odnos do prostorskih posegov

Z liberalizacijo trga v času tranzicije so se začele pojavljati čedalje večje zahteve lastnikov kapitala po novogradnjah, formalni postopki pa so potekali po uveljavljeni praksi, ki se je pogosto izkazala kot neuspešna pri reševanju sporov, kazala se je neučinkovitost državnih oziroma še pogosteje lokalnih oblasti, ki je sprožila dvome posameznikov v legalnost in legitimnosti postopkov ter posledično tudi dvome v legitimnost oblasti.

Kos pa razlaga prav tesno povezanost med sistemom prostorskega načrtovanja in državno avtoriteto ter ugotavlja, da je učinkovitost načrtovanja precej odvisna od splošno priznane legitimnosti državnih institucij. Le formalno določeno vodenje postopkov ni več zadostovalo pri čedalje celovitejših posegih v prostor, pojavila se je potreba po vsebinski presoji do takrat le formalno vodenih postopkov.

Tudi na slovenskih tleh se je pojavil odnos do prostorskih posegov »NIMBY« (not in my backyard – ne na mojem dvorišču), ki označuje pogoste situacije v postopkih odločanja, ko se večina načeloma strinja, da je neki prostorski poseg potreben, vendar pa nikakor ne pristajajo na lokacijo v svoji bližini. Postopoma se je začela oblikovati zavest o nujni potrebi po prenovi sistema prostorskega načrtovanja, ki se je začel razvijati in usposabljati za vsebinske presoje prostorskih posegov na vseh ravneh, od posameznika do države.

Ob zavedanju pomena legitimnosti postopkov kot ključnega in zbirnega problema sodobnega prostorskega načrtovanja se je začel postopek posodobitve, prestrukturiranja in decentralizacije upravljaljskih oz. načrtovalskih zmožnosti na teoretični, v nadaljevanju pa tudi na praktični ravni. (Po Kosu, 2002)

Pri tem diplomskem delu se bom osredotočila le na pomen novega načina komuniciranja pri postopkih prostorskega načrtovanja, ki pomeni povsem novo vsebino in omogoča enakovredno sodelovanje širše javnosti, ki je bila do tedaj prepogosto le nemi opazovalec pri postopkih prostorskega načrtovanja.

4.2.2 Interaktivno odprto komuniciranje

Kos ugotavlja, da je sodelovanje javnosti v odločevalskem postopku smiselno načrtovati kot odprt interaktiven komunikacijski odnos, ki omogoča aktivno vlogo vsem zainteresiranim, hkrati pa preprečuje mobilizacijo ogorčenih, užaljenih posameznikov, saj jim daje možnost sodelovanja od samega začetka. Novo komunikacijsko delovanje naj bi v vsakem koraku izpolnjevalo tri temeljna merila, to so resničnost, pravilnost in iskrenost, kar je v praksi pogosto težko dosegljivo.

Temeljni pogoj dobre komunikacije med stroko in »nestroko« je po Kosu spremljanje preobrazbe pasivne publike v dejavnega udeleženca, pri tem pa ugotavlja, da je treba nestrokovnjake usposablјati za presojo strokovno zahtevnih elementov projekta.

4.2.3 Učinkovito načrtovanje komuniciranja

Breda Ogorevc v svojem priročniku za urbaniste Komuniciranje z javnostjo tudi zagovarja učinkovito interaktivno komuniciranje kot nujno potrebno pri prostorskem načrtovanju, istočasno pa opozarja na nezadostno usposobljenost urbanistov glede komuniciranja z javnostjo in reševanja spornih situacij ter daje praktične napotke za boljše komuniciranje in večje vključevanje javnosti v postopke prostorskega načrtovanja, ki v končni fazi pripelje do učinkoviteje izpeljanih postopkov. Ogorevčeva poudarja, da je osnovni cilj komuniciranja z javnostjo vzpostavitev dialoga in izmenjava argumentov, da se pri načrtovanju prostora doseže čim večja participacija različnih javnosti.

Priročnik vključuje s praktičnimi primeri podprta navodila za učinkovito načrtovanje komuniciranja ter sodelovanje javnosti v urbanizmu, še posebej pa v priročniku opozarja na pomen faze vključevanja javnosti v načrtovanje, ki jo zahteva tudi prostorska zakonodaja. Tako priročnik poučuje urbaniste o:

- pomenu načrtovanja učinkovitega komuniciranja,
- opredelitvi ciljnih javnosti in načinu prilagajanja komuniciranja s posameznimi javnostmi,
- oblikovanju sporočil in izboru medijev, najprimernejših za široko laično javnost,
- pomenu sodelovanja (participacije) javnosti v urbanizmu ter v zvezi s tem o pomenu izobraževanja javnosti.

Priročnik navaja tudi primere dobre prakse sodelovanja javnosti v tujini ter ugotavlja splošno težnjo, da bi javnost imela tudi formalno več možnosti za sodelovanje pri načrtovanju, in to v čim zgodnejših fazah načrtovanja. Na koncu priročnik ponuja tudi konkretne predloge za izboljšanje zakonsko določenih postopkov javne razgrnitve in javne razprave, ki se nanašajo predvsem na boljši način obveščanja široke javnosti, na razumljivejše grafične in besedilne opise predlogov, o katerih poteka razprava, ter o bolj vsebinski obravnavi danih pripomb in obveznosti odgovorov na dane pripombe.

5 ORGANIZIRANE JAVNOSTI

V zadnjih 10–15 letih se bolj intenzivno in uspešneje pojavlja organizirana javnost v različnih oblikah skupnosti, še posebej v obliki civilne družbe, ki se uspešno vključuje in uveljavlja v postopkih prostorskega načrtovanja. Kot primer dobre prakse pa opisujem delovanje Civilne iniciative Kras na področju ohranjanja vrednot Krasa in preprečevanje velikih apetitov investorjev po gradnji satelitskih naselij na Krasu.

5.1 CIVILNA DRUŽBA IN NEVLADNE ORGANIZACIJE

Osnovna ideja civilne družbe naj bi bila združevanje posameznikov zaradi uresničevanja posameznih interesov, pri tem pa od države pričakujejo avtonomijo in »čim manj državne oblasti« na civilnem področju (po Kovačiču, 2008, str. 6). Glede na cilje in interese lahko delimo civilno družbo na politično in nepolitično. V tem diplomskem delu se bom osredotočila na nepolitično civilno družbo, ki po Kovačiču prevladuje v Sloveniji.

Nepolitična civilna družba s svojo dejavnostjo uresničuje cilje, ki se tičejo udeležencev družbe in so lahko zelo različni, od družb s skupnim ciljem izvajanja priložnostnih užitkov, preganjanja nezaželenih oseb ali objektov iz ožje soseske do družb, ki jih združuje skupna vera v humanistične ideale.

Cerar v kolumni IUS INFO o civilni družbi, ki jo je napisal januarja 2010, ugotavlja, da je ena temeljnih značilnosti modernega prava priznavanje in varovanje sfere civilne družbe. V kolumni opozarja, da civilnodružbeni prostor v Sloveniji v tranzicijskih časih preoblikovanja novih političnih elit še ni izpolnjen v pravi meri in obliki. Razlog za to po njegovem tiči tudi v novi družbeni ideologiji, prevzeti iz zahodnega sveta, ki pojmuje zasebnost kot sebičnost, ekonomijo kot socialni darvinizem in širše ljudske množice kot krdo bedakov, ki jih je treba vztrajno pitati z rumenim tiskom in podobnimi primitivnimi oblikami »kruha in iger« (po Cerarju, 2010, str. 1).

Cerar opozarja na odsotnost inteligentne, družbeno odgovorne in kritične civilne družbe, ki se sicer ponovno postopoma krepi, vendar ne dovolj, da bi bila protiutež državnim politikam in njenim akterjem. »Potrebujemo torej še več avtonomne, odgovorne in kritične civilne družbe, ki bi pomagala politiko in družbo preusmeriti v bolj vrednostne in drugače pozitivne razvojne tokove. Posameznik je za kaj takega prešibak, država pa tega zaenkrat očitno ne zmore zaradi svoje ujetosti oziroma podrejenosti finančnim, gospodarskim, vojaškim, energetskim in številnim drugim lobijem.« (Cerar, 2010, str. 1)

Kovačič pa v svojem članku Je pogoj za demokracijo civilna družba ali javnost? opozarja na problem šibke, pasivne in apolitične javnosti, ki se kaže tudi znotraj civilne družbe, in ugotavlja, da če želimo krepiti demokracijo, mora biti strateški

koncept civilne družbe javnost kot praksa, ki tvori demokracijo. Po Kovačiču je problem tistih, ki bi radi krepili demokracijo skozi civilno družbo, v njeni vsebini, v zavesti o tem, v kolikšni meri civilnodružbene organizacije širijo prostore, v katerih lahko državljani uresničujejo aktivno javnost.

Nevladne organizacije si deklarativno prizadevajo za konstruktiven »civilni dialog« z državo, a pri tem predpostavljajo, da je ekspertnost vstopno selektivno merilo za sodelovanje v omejenem javnem razmišljanju, ki poteka med tehnokrati nevladnih organizacij in državnimi tehnokrati. Čeprav se oba sklopa institucij v svojih medsebojnih trenjih sklicujeta na t. i. »javnost« oz. publiko, je ta praktično predpostavljena kot pasivna. Če naj bi civilna družba krepila privrženost državljanov demokraciji in ustavnemu redu, je glavni izziv za civilno družbo oz. nevladne organizacije tale: V kolikšni meri želijo odpirati prostore javnosti in spodbujati participacijo državljanov v njih, v kolikšni meri pa je civilnodružbena birokracija le eden od slojev tehnokratskega razreda, ki si je prilastil politični sistem, ki občuje sam s sabo in je zato s svojo birokratsko razpravo odtujen od ostalih ljudi? (Kovačič, 2008, str. 9).

5.1.1 Civilna družba in javnost na področju načrtovanja prostora v Sloveniji v »tranziciji«

Kos v svojem delu *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora* med drugim analizira tudi zbirko podatkov, nastalo v letih 1968–2001, ki med drugim vsebuje zbrana javna mnenja o različnih prostorskih temah skozi čas in ugotavlja, da je s temi podatki mogoče pokazati, da javno mnenje v Sloveniji postaja vse bolj skeptično do posegov v prostor in okolje, vendar ta dvom in kritično dojemanje izražajo na bolj deklarativni ravni. Glede prostorskega načrtovanja v »tranziciji« pa Kos ugotavlja, da je v tem času kljub vesplošno znanemu dejstvu vsakemu prostorskemu specialistu o pomenu načrtovanja pri zagotavljanju in varovanju javnih ali skupnih interesov prevladala neselektivna, naivna in močna »vera« v domnevno univerzalno superiornost »samodejnega« tržnega urejanja.

Kos povezuje načrtovanje z legitimnostjo državne avtoritete oziroma zaupanjem družbe v državne institucije in pri tem ugotavlja, da sta se prav zaradi neučinkovitosti državnih institucij v zadnjih 20 letih okrepila vpliv in legitimnost različnih družbenih gibanj, družb, za katere se je še najbolj uveljavil nekoliko zavajajoči pojem *nevladne organizacije*. Kos tudi ugotavlja, da je sistem urejanja prostora zašel v krizo legitimnosti in zato tudi krizo učinkovitosti ter do točke, ko je klasično vseobsežno prostorsko načrtovanje stvar preteklosti in je nujna uvedba strateškega načrtovanja. Strateško načrtovanje pa pomeni družbeno prakso, ki poskuša usmerjati delne odločitve in ima predvsem usklajevalno vlogo, kar pomeni, da usklajuje zainteresirane udeležence in omogoča njihovo sodelovanje pri izdelavi strategij, politik in načrtov.

5.1.2 Načini odzivov civilne družbe na prostorske in okoljske zadeve

Kos kaže na dva običajna načina odziva posameznikov na prostorske in okoljske zadeve, in sicer je še vedno prevladujoč in za povprečnega, premalo zahtevnega, pogosto zelo naivnega in zmedenega posameznika, še sprejemljiv način mirnega soglašanja s predlaganimi spremembami, ki jih načrtovalci lahko predstavijo na kratko z avtoriteto stroke ne pričakujoč hude odzive, morebitni zapleti pa se rešujejo s t. i. paketnim piarovskim urejanjem »odnosov z javnostjo«. Drugi način je pojav »cestne oz. traktorske demokracije« na lokalni ravni, s katerim se rešujejo posamezne ad hoc vroče prostorsko okoljske situacije na bolj ali manj oster način soočanja državne ali lokalne oblasti in civilne sfere.

Kos v nadaljevanju ugotavlja, da niti eden od teh odzivov ni ustrezen in opozarja, da je vse hujše legitimne probleme na področju načrtovanja prostora in urejanja okolja mogoče uspešno reševati le z vrnitvijo k temeljnim načelom participatorne demokracije, se pravi ustvariti način dejanskega, vsebinskega soodločanja o javnih zadevah, podprt z dvosmernim (interaktivnim) komuniciranjem.

5.1.3 »Novo« načrtovanje – strateško in soodločevalsko načrtovanje

Sodobno strateško načrtovanje po Kosu bi morala biti družbena praksa na nacionalni ravni, ki usklajuje zainteresirane udeležence in omogoča njihovo sodelovanje pri izdelavi strategij, politik in načrtov. Med bistvene novosti, ki jih povzema po Mastopu (1998) in so značilne za strateško načrtovanje, vključuje naslednje:

- **erozija nacionalne ravni**, kjer ne gre prezreti novih razmer globalne medsebojne odvisnosti in vplivov nadnacionalnih dogajanj na notranji nacionalni prostorski razvoj;
- **prestrukturiranje navznoter**, pri tem so mišljena razmerja na relaciji centralna – regionalna – lokalna raven, aktivno vključevanje lokalne ravni v strateško načrtovanje kot enakopravnega partnerja;
- **implementacijska razsežnost načrta**, kjer se poudarja, da mora strateško načrtovanje vsebovati tudi izvedbeno strategijo, s katero se bodo realno izvedli bistveni projekti strateškega načrtovanja;
- **predstavljanje razvoja prostora**, sicer že tradicionalna planerska metoda, naj bi se pri strateškem načrtovanju uporabila predvsem kot instrument komunikacije z zainteresiranimi »udeleženci« z namenom predstaviti javnosti prihodnji prostorski razvoj na čim bolj razumljiv način in spodbuditi širši krog zainteresiranih za sodelovanje. (Po Kosu, 2002, str. 44–45)

Soodločevalsko načrtovanje pa predstavlja novo različico participativnega načrtovanja, ki predstavlja usmerjanje planerskih postopkov k iskanju soglasja vseh vpletenih udeležencev, katerega temeljni cilj predstavlja legitimnost postopkov, postavljanje in doseganje planskih ciljev, iskanje prepričljivih in zato tudi učinkovitih oblik dialoga med predstavniki različnih udeležencev. (Po Kosu, 2002, str. 46–50)

Soodločevalsko načrtovanje, ki je v sodobni načrtovalski teoriji že splošno sprejeto načelo, prestrukturira mednivojske pristojnosti in odpira odločevalske planerske procedure za različne interesne skupnosti, med drugim predpostavlja naslednje novosti:

- razvoj načrtovalskih organizacij za sodelovanje in komuniciranje,
- doseganje soglasja ob omogočanju »glasov« šibkejših v postopkih,
- preprečevanje neobvladljive inflacije raznovrstnosti (po Rydinu v: Kos, 2002, str. 48).

Pri soodločevalskem načrtovanju se dialog med politiko stroko razširja v enakopravno tristransko razmerje med državo, stroko in zainteresiranimi udeleženci. Soodločevalsko načrtovanje se postopoma uvaja tudi v sistem prostorskega načrtovanja v Sloveniji.

5.1.4 Strategije systemskega razvoja nevladnih organizacij v Sloveniji v obdobju 2003–2008

Namen dokumenta s tem naslovom je rezultat istoimenskega projekta, ki se je začel pripravljati v začetku leta 2002 na pobudo štirih organizacij (CNVOS, PIS, Šent in Umanotera) ob podpori mednarodne organizacije *Trust for Civil Society in CEE* in je potekal kot odprt proces, v katerem naj bi sodelovalo čim več nevladnih organizacij (NVO). Dokument med drugim opredeljuje skupno poslanstvo in vizijo nevladnega sektorja, ki temelji na osnovnem izhodišču, da nevladni sektor predstavlja enega izmed treh glavnih stebrov sodobne družbe z lastno identiteto in socialno funkcijo, neodvisno od državnega in gospodarskega sektorja ter predstavlja hkrati pogoj za začetek uresničitve potrebnih projektov in načrtov.

Dokument vsebuje tudi Resolucijo 1. foruma nevladnih organizacij 2002, ki želi prispevati k izboljšanju položaja nevladnih organizacij v Republiki Sloveniji, ter cilj, da se NVO združijo v prizadevanjih za systemski razvoj okolja, v katerem delujejo.

Podpisniki resolucije poudarjajo:

- pomen nevladnih organizacij skupaj z organizacijami civilne družbe ter posamezniki kot nosilci načela participatorne demokracije,
- nepridobitnost dejavnosti NVO ter krepitev prostovoljnega dela kot delovanje v javno korist in interes države,
- njihovo delovanje na lokalni, regionalni, nacionalni in mednarodni ravni.

Podpisniki resolucije ugotavljajo tudi številne težave pri svojem delovanju, še posebej v odnosih nevladnih organizacij in državnih ter lokalnih organov oblasti, ter predlagajo vladi, da formalnopravno uredi te odnose. Analizirani dokument vsebuje tudi 32 konkretnih projektov za izpolnitev zastavljenih strategij na različnih področjih, npr. zakonodaje, financiranja NVO, infrastrukture, standardov, področju odnosov z državnimi in lokalnimi organi, odnosov med NVO, mednarodnih organizacij in NVO ter odnosov splošne javnosti in NVO.

Avtorji strategije se zavedajo, da če ne bodo predlagani projekti uresničeni, strategija ne bo imela nobene veljave niti pomena. S projekti želijo uresničiti **vizijo**

nevladnega sektorja kot enakovrednega partnerja, kot socialnega akterja, ki se mora vključevati na vseh ravneh družbenega življenja, ki bo sposoben predstavljati različne interese posameznikov in s svojimi aktivnostmi zagotavljati demokratičen razvoj in stabilnost države.

5.1.5 Strategija vlade RS za sodelovanje z nevladnimi organizacijami

Izdelava te strategije je časovno sovpadala s pripravo Strategije systemskega razvoja nevladnih organizacij v letu 2002. S strategijo Vlada RS priznava obstoj in delovanje nevladnih organizacij kot pomembnega pogoja za vsestransko uveljavljanje načel pluralnosti in demokracije v družbi ter se zavezuje, da bo sistematično krepila temeljne in druge pogoje za hitrejši in učinkovitejši razvoj nevladnih organizacij ob spoštovanju načel različnosti in komplementarnosti v odnosu do NVO ter se zavzemala za vzpostavitev sodelovanja, ki bo temeljilo na medsebojnem spoštovanju.

S strategijo Vlada RS izpostavlja pomen NVO in vzpostavlja trajno podlago za reševanje problemov ter postopek za uveljavitev formalnih trajnih oblik vplivanja NVO na oblikovanje in izvajanje politik Vlade, ki bodo zagotavljale sodelovanje javnosti pri sprejemanju aktov državne oblasti. V strategiji so opredeljene tri temeljne funkcije NVO:

- **glas državljanov**, kjer državljani prevzemajo pobudo z željo, da vplivajo na sprejemanje odločitev in se praviloma uveljavlja od spodaj navzgor na različne formalne in neformalne načine;
- **družbene dejavnosti**, kjer ljudje v prostem času zadovoljujejo svoje potrebe in se v ta namen organizirajo spontano;
- **določene vrste javnih storitev**, kamor sodijo različne oblike pomoči posameznikom.

Poudarila bi funkcijo **glas državljanov**, s katero si posamezniki, združeni v civilno družbo ali nevladno organizacijo ali le interesno skupnost, izborijo pravico biti obveščeni, pravico sodelovati in soodločati pri postopkih prostorskega načrtovanja na različne načine. Za ponazoritev navajam neformalni način **civilnega dialoga** pri prostorskem načrtovanju, pri katerem si predstavniki interesnih skupin prizadevajo vzpostaviti sodelovanje z drugimi deli civilne družbe, s predstavniki stroke, ki predstavlja nov poseg v prostor, ter s predstavniki državne ali lokalne oblasti, odvisno od pomena posega ter usklajevati oziroma v čim večji meri uveljaviti svoje interese v obstoječem prostoru.

Analizirana strategija vsebuje izhodišča, cilje in prednostne naloge sodelovanja Vlade RS in NVO. Med navedenimi izhodišči, katerim sledi Vlada pri sodelovanju z NVO, bi navedla le nekatera, ki se tičejo sodelovanja javnosti. Pomembno se mi zdi izhodišče o vzpostavitvi partnerske oblike sodelovanja vlade z NVO, ki omogoča partnerski odnos pri določanju in izvajanju vladnih politik in sodelovanja javnosti pri sprejemanju aktov državne oblasti ter izhodišče, da je trajno sodelovanje ob spoštovanju načel različnosti in komplementarnosti mogoče samo ob polnem spoštovanju načela neodvisnosti NVO pri določanju poslanstva in lastnih ciljev. Kot

temeljni cilj analizirane strategije se navaja vzpostavitev sodelovanja z NVO v duhu dobrega partnerstva ob spoštovanju načel različnosti in komplementarnosti.

5.2 PRIMER DOBRE PRAKSE: DELOVANJE CIVILNE INICIATIVE KRAS

Kot primer dobre prakse bi rada predstavila Civilno iniciativo Kras, ki na zelo dobro urejeni spletni strani kot svoje poslanstvo oznanja ohranitev Krasa kot nacionalne, naravne in kulturne vrednote Slovenije in prav v teh vrednotah vidi razvojno priložnost Krasa.

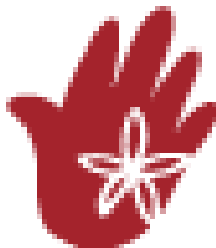
5.2.1 Kdo so in kako delujejo?

Pri Civilni iniciativi Kras so neformalno povezani krajanji in ljubitelji Krasa ter strokovnjaki z različnih področij, katerih skupni interes je ohranjati Kras kot nacionalno, naravno in kulturno vrednoto Slovenije. Delujejo v skladu z zakonsko priznано pravico biti obveščen o vseh postopkih prostorskega načrtovanja ter pravico sodelovati v teh postopkih. Redno spremljajo vse (po njihovi oceni) neustrezne poskuse posegov ter posege v kraško naravo in kulturno krajino in na sodoben interaktiven način z uporabo javnih medijev, interneta obveščajo, opozarjajo, ozaveščajo širšo in strokovno javnost. Pomembne aktivnosti Civilne iniciative Kras so usmerjene v dosledno opozarjanje širše javnosti o potrebi obveščanja javnosti pri sprejemanju odločitev o prostorskem razvoju naselij ter zahtevah po omogočanju izražanja interesov vseh posameznikov, skupin prebivalstva in udeležbo vseh zainteresiranih oseb v postopkih pripravljanja in sprejemanja prostorskih aktov.

Kontinuirano in objektivno obveščajo široko javnost o tem, da sprejeti nacionalni strateški dokumenti omogočajo takšno načrtovanje, ki bo poskrbelo za zaščito in razvoj Krasa kot neponovljive kulturne, naravne, gospodarske, turistične in zgodovinske pokrajine, istočasno pa opozarjajo na neustreznost in neskladnost lokalnega prostorskega načrtovanja s temeljnimi strateškimi nacionalnimi prostorskimi dokumenti. Zelo aktivno spremljajo vse postopke prostorskega načrtovanja na območju Krasa, vse poskuse zasebnikov po neprimerni pozidavi Krasa s »satelitskimi naselji«, ki bi le njim prinesla dobiček, krajino pa nepopravljivo razvrednotila in grobo posegala v obstoječi način življenja domačinov.

Pri teh postopkih vztrajno opozarjajo široko javnost na pomen in nujnost ohranjanja kraške krajine ter dejanske razvojne priložnosti Krasa, ki so skladne s trajnostnimi načeli razvoja. Kot glas javnosti želijo aktivno sodelovati, uresničevati predloge, ki so dejansko v interesu krajanov, strokovnjakov in ljubiteljev Krasa in ne le v interesu moči zasebnega kapitala ter prispevati k razumnim in dolgoročno sprejemljivim odločitvam v zvezi z upravljanjem prostora.

Slika 4: Logotip Civilne iniciative Kras, široko odprta dlan v barvi kraške zemlje simbolizira pripravljenost za dialog za ohranitev Krasa

Vir: uradna spletna stran Civilne iniciative Kras

Civilna iniciativa Kras deluje kontinuirano preko lokalnih, regionalnih in nacionalnih medijev ter preko ažurne spletne strani, ki se je izkazala kot dobra povezava vseh zainteresiranih, od široke laične do strokovne javnosti. Člani Civilne iniciative Kras tudi redno sestavljajo konkretne pobude v zvezi z ohranitvijo Krasa in jih naslavljajo na lokalne, regionalne in državne ustanove in organe. Vse naslovljene pobude tudi predstavijo javnosti in s tem na neki način prisilijo oblast, da jih resno obravnava in z njimi sodeluje.

5.2.2 Primer uspešnega delovanja Civilne iniciative Kras

V novembru 2007 so zelo uspešno organizirali okroglo mizo CI Kras Ohranitev kraške krajine – razvojna priložnost Krasa, katere se je udeležilo več kot 120 zainteresiranih, ki jim ni vseeno, kaj se dogaja v njihovi bližnji okolici. Med udeleženci so bili lokalni prebivalci ter strokovnjaki z različnih področij, ki so predstavili svoja mnenja, pobude, ideje glede lokalne prostorske politike in njenega trenutno bolj negativnega vpliva na kraško krajino, dali pa so tudi konkretne pobude za razvoj Krasa.

Vse pobude, predloge in ideje so predstavili javnosti z naslednjimi poudarki:

1. Civilna iniciativa Kras pri pojmovanju sodobnega razvoja podpira model trajnostnega razvoja, pri katerem je mogoče doseči gospodarsko učinkovitost, okoljsko varnost in socialno pravičnost. Svoja izhodišča za doseganje trajnostnega razvoja z vidika prostorskega razvoja so opredelili v dokumentih Strategija prostorskega razvoja Slovenije in Skupni razvojni program občin Divača, Hrpelje-Kozina, Komen, Sežana ter kraškega dela občin Koper in Miren-Kostanjevica, strateški del 2001–2010.
2. Poudarjajo, da se je ob upoštevanju navedenih dokumentov mogoče izogniti preveč liberalnemu dopuščanju gradenj »satelitskih naselij«, ki nikakor ne sodijo v bližino kraških vasi, ker po njihovem prepričanju razvoj nikakor ne predstavlja samo pozidave novih površin, ampak tudi kakovostno obnovo obstoječih zgrajenih, dotrajanih objektov, da bi dvignili raven kakovosti bivanja in ohranjanja kulturne identitete in nacionalnega interesa.
3. Javno pozivajo lokalne oblasti in krajevne skupnosti k odgovornemu ravnanju, ki bi morali v čim krajšem času jasno opredeliti nedorečeno prostorsko politiko na celotnem Krasu ter s tem preprečiti namere po uresničevanju spornih

investicij, kot je primer nameravane uresničitve projekta preobsežnih novih pozidav v obliki »satelitskih naselij« ob kraških vaseh.

4. Civilna iniciativa Kras je dala javno pobudo Ministrstvu za okolje in prostor, Ministrstvu za kulturo in Vladi RS, da bi preprečili nameravane sporne investicije do sprejetja novih občinskih planskih aktov in takoj začasno zavarovali Kras kot naravno vrednoto in kulturno krajino, kar omogoča 50. člen Zakona o ohranjanju narave (Uradni list RS, 96/2004 z dne 30. 8. 2004).
5. Podali so tudi pobudo za nadaljevanje aktivnosti za vzpostavitev Kraškega regijskega parka pod okriljem UNESCO z namenom ohranjanja Krasa kot naravne in kulturne vrednote in izboljšanja življenjskih razmer na Krasu. Ob tem pa opozarjajo na pomen sodelovanja države neposredno z lokalnimi prebivalci – civilno iniciativo kot najboljšimi skrbniki in uporabniki Krasa, ki so najbolj zainteresirani za ohranitev Krasa v prvotni obliki in v tem smislu ohranjanja Krasa tudi za trženje lokalnih izdelkov in krepitev podjetniških potencialov.
6. CI Kras poudarja pomen pravočasne in enakopravne udeležbe zainteresirane javnosti v postopkih dostopa do informacij ter postopkih prostorsko-okoljskih odločitev v smislu Aarhuške konvencije, ki mora biti obveza in ne dobra volja izvoljene oblasti. Njihovo aktivno delovanje ruši posplošene ugotovitve o slabi organiziranosti civilne družbe v Sloveniji.
7. Zaradi dejstva, da je Kras zaokroženo geografsko območje, predlagajo izdelavo skupne strategije pristopa do posegov v kraško krajino za vse kraške občine.
8. Pozivajo lokalne oblasti, da se zavejo odgovornosti razrešitve zatečene neustrezne prostorske politike in posodobitev obstoječih prostorskih planskih aktov, ki imajo načrtovane preobsežne površine za dodatno poselitev in gradnjo.
9. Od pristojnih županov zahtevajo, da sprejmejo zaščitne ukrepe za aktualno ogrožena območja na Krasu, ki bi do sprejetja novih prostorskih aktov zaščitili kras pred čezmernimi spornimi gradnjami. Konkretno pozivajo Občino Sežana kot največjo občino, da ustavi sodelovanje pri spornih gradnjah »satelitskih naselij« na nezazidanih zemljiških naseljih, ki so se izkazala kot predimenzionirana glede na naravni prirast prebivalstva na območju občine.
10. Ponujajo strokovno utemeljene pobude o potrebi ohranjanja obstoječih robov naselij ter o vzpostavitvi vzpodbud pri prenovi obstoječih zapuščenih objektov kot tudi pritiska na sedanje lastnike zapuščenih objektov, da skrbno ravnajo s svojo lastnino. Zagovarjajo vzpostavitev svetovalnih centrov, ki bi pomagali pri ohranjanju značilne arhitekture in krajine. Zagovarjajo širitev naselij le tam, kjer znotraj naselja za gradnjo ni več možnosti.
11. Sama CI Kras bo organizirala skupino strokovnjakov, ki bo v tesni navezavi z lokalnimi prebivalci ob upoštevanju njihovih potreb ponujala sodelovanje z lastniki kapitala in lokalnimi oblastmi.

6 POMEN PERMANETNEGA IZOBRAŽEVANJA NA PODROČJU PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA

V šestem poglavju se bom osredotočila na pomen permanentnega izobraževanja celotne populacije na področju prostorskega načrtovanja, analizirala bom Strategijo vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, sprejeto na Srečanju na visoki ravni ministrov za izobraževanje in okolje v Vilnisu, 17.–18. marca 2005. Predstavila bom tudi Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja Ministrstva za šolstvo in šport RS, ki so bile sprejete na Kolegiju ministra za šolstvo in šport julija 2007.

Opisala bom tudi primer dobre prakse, projekt R.A.V.E. SPACE, to je projekt, ki umešča nove vsebine v izobraževalne procese osnovnih in srednjih šol na področju prostorskega načrtovanja in trajnostnega prostorskega razvoja, da bi dvignili stopnjo zavesti o vrednotah prostora.

6.1 STRATEGIJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ UNECE

Organizacija združenih narodov je obdobje 2005–2014 razglasila za desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj, glavno nalogo pri implementaciji pa je dobila organizacija UNESCO. V okviru tega procesa je nastalo več mednarodnih dokumentov, eden od pomembnejših pa je Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE. Vizija tega dokumenta, pripravljenega s strani Odbora za okoljsko politiko Ekonomske komisije za Evropo (UNECE) v okviru ZN, je regija, ki sprejema skupne vrednote solidarnosti, enakopravnosti in vzajemnega spoštovanja med prebivalci, državami, generacijami in upošteva načela trajnostnega razvoja, pravičnosti, socialne kohezije. Za doseganje vsega navedenega pa je osnovni pogoj izobraževanje kot pomembno orodje za ozaveščeno odločanje in upravljanje, za krepitev sposobnosti posameznikov, skupin, skupnosti, organizacij in držav sprejemanja odločitev v prid trajnostnega razvoja.

Snovalci dokumenta (vlade, izobraževalni zavodi, interesne skupnosti v regiji UNECE ter mednarodne organizacije) se zavedajo, da vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj lahko dasta posameznikom sposobnost kritičnega razmišljanja ter večjo ozaveščenost in odgovornejše soodločanje pri procesih odločanja, povezanih s trajnostnim razvojem.

6.1.1 Osnovni cilji strategije

Potem ko je bilo ugotovljeno, da regije izpolnjujejo pogoje za izvajanje strategije, to je uvedbo izobraževalnih sistemov z zaposlenimi poklicnimi izobraževalci, zagotovitev dostopnosti osnovnega izobraževanja za vsakogar, doseženo visoko raven

pismenosti, vzpostavljeno sodelovanje s civilno družbo, so sodelujoči skupno določili cilje strategije, od katerih navajam naslednje:

- uvajanje in pospeševanje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR) v regiji UNECE,
- zagotovitev, da politični, zakonski in operativni okviri podpirajo VITR,
- pospeševati trajnostni razvoj s formalnim, neformalnim in priložnostnim učenjem,
- dati izobraževalcem pristojnost za vključitev trajnostnega razvoja v njihovo poučevanje,
- pospeševati raziskave in razvoj VITR ter okrepiti sodelovanje na področju VITR na vseh ravneh v regiji UNECE.

6.1.2 Obseg in načela strategije

Strategijo naj bi sprejele vse zainteresirane države članice UNECE, priporočljiva pa je tudi državam zunaj regije. Strategija je namenjena vladam, ki jih motivira in jim svetuje, kako razviti politike in prakso za vključevanje trajnostnega razvoja v vzgojo, izobraževanje z vključevanjem izobraževalcev in drugih interesnih skupin kot prožen okvir za države, ki upoštevajo lokalne, državne in regionalne različnosti.

Kot najpomembnejše načelo je ugotovitev, da se trajnostni razvoj razvija kot široka in vseobsegajoča zamisel, ki vključuje medsebojno povezana okoljska, gospodarska in družbena vprašanja in je nanj treba gledati kot na proces nenehnega učenja, ki bo omogočalo znanje, veščine, razumevanje, odnose in vrednote trajnostnega razvoja. Rada bi poudarila še naslednja načela strategije:

- VITR mora krepiti spoštovanje in razumevanje različnih kultur ter ceniti vlogo avtohtonih prebivalcev, ki bi morali sodelovati kot partnerji v procesu razvoja izobraževalnih programov, njihovo tradicionalno znanje bi morali hraniti kot sestavni del VITR;
- VITR je vseživljenjski proces, ki poteka od zgodnjega otroštva do odrasle dobe in presega okvire formalnega izobraževanja;
- VITR mora upoštevati različnost lokalnih, nacionalnih in regionalnih razmer in si prizadevati za ravnovesje med svetovnimi in lokalnimi interesi;
- VITR mora vzpodbujati dialoge med učenci, dijaki, študenti ter oblastjo in civilno družbo s ciljem preseganja ločenosti od družbe;
- za uspešno VITR sta potrebna sodelovanje in partnerstvo velikega števila interesnih skupin, od vlad in lokalnih uprav, vzgoje, izobraževanja, znanosti, zasebnega sektorja, gospodarstva, nevladnih organizacij, avtohtonih ljudstev do vsakega posameznika.

6.2 SMERNICE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ OD PREDŠOLSKE VZGOJE DO UNIVERZITETNEGA IZOBRAŽEVANJA

Smernice vzgoje in izobraževanja je sprejelo Ministrstvo za šolstvo in šport v juliju 2007 na podlagi mednarodnih dokumentov in predlogov Programske skupine za

trajnostni razvoj vzgoje, v kateri so sodelovali predstavniki različnih ministrstev, nevladnih organizacij in civilne družbe. Osrednji namen smernic je poudariti pomen vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR) in dati konkretne usmeritve ter pokazati možnosti za uresničevanje trajnostnega razvoja pri formalnem, neformalnem in priložnostnem učenju.

6.2.1 Uresničevanje smernic

V smernicah so povzeti cilji in nameni vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR) po vilniski strategiji vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE. Pri uresničevanju smernic pa so konkretna navodila za uresničevanje na vseh ravneh, od vrtcev, šol, javnih zavodov do nevladnih organizacij in lokalnih skupnosti. Navedla bom le nekatera:

- na ravni vrtca in šole naj bi smernice uresničevali z motiviranjem in opogumljanjem otrok/učencev/dijakov za dejavno državljanstvo in spodbujanjem prepričanja, da je mogoče tudi z osebnimi odločitvami v pravo smer prispevati k trajnostnemu razvoju;
- navajanje te populacije na celostno, sistemsko, samostojno, objektivno, stvarno in kritično mišljenje ter vplivanje na njihovo oblikovanje stališč, vrednot in življenjskih navad, ki zagotavljajo trajnostni razvoj;
- sodelovanje z lokalno skupnostjo, državnimi ustanovami, gospodarskimi in nevladnimi organizacijami ter povezovanje že obstoječih pobud na področju okoljske vzgoje;
- Ministrstvo za šolstvo bo skušalo smernice uresničevati z zagotovitvijo normativnih podlag, ki podpirajo VITR, z vključevanjem prvin trajnostnega razvoja v kurikularne dokumente, z vključevanjem VITR kot kazalnika kakovosti na državni ravni ter sodelovanjem z drugimi udeleženci (lokalna skupnost, nevladne organizacije, gospodarske ...);
- javnim zavodom s področja vzgoje in izobraževanja se priporoča uresničevanje smernic s strokovno in svetovalno pomočjo vrtcem in šolam, zagotavljanjem ustreznih didaktičnih gradiv, spremljanjem uresničevanja ciljev VITR ter predlaganjem ukrepov za izboljšanje;
- priporočilo nevladnim organizacijam in lokalnim skupnostim za uresničitev smernic se nanaša na sodelovanje z vrtci, šolami, vladnimi službami ter na medsebojno sodelovanje pri izvajanju projektov, izobraževanju učiteljev in procesu ozaveščanja javnosti o pomenu VITR.

6.2.2 Predlagani ukrepi za izvajanje smernic

Pri vrtcih in šolah se osnovni ukrep nanaša na pripravo in izvedbo letnega delovnega načrta, v katerega morajo biti vključene prvine trajnostnega razvoja, posebej pa se poudarja pomen načrtovanja dejavnosti, ki povečujejo socialno vključenost ciljne populacije (otroci, učenci, dijaki), in dejavnosti, ki povečujejo odgovornost do narave, okolja, lastnega zdravja, s temi dejavnostmi bi okrepili medvrstniško pomoč in medsebojno sodelovanje. Za vrtce in šole se v smernicah predlagajo še naslednji ukrepi:

- obveznost omogočanja izobraževanja s področja trajnostnega razvoja in VITR vsem strokovnim delavcem v vzgoji in izobraževanju;
- pomen izvajanja samoocenjevanja glede uresničevanja ciljev, med katerimi se najpomembnejši medsebojni odnosi na ravni ugotavljanja stanja in ravni razvijanja kakovosti;
- stalno spremljanje uresničevanja ciljev VITR v izvedbenem kurikulumu ter razvijanje različnih metod poučevanja in ponujanja možnosti za aktivno vključitev ciljne populacije, da bi presegla uniformiranost in motivacijo inovativnosti posameznika;
- pomen vključevanja staršev v dejavnosti vrtca in šole v aktivno sodelovanje pri razvijanju socialnih kompetenc njihovih otrok pri dejavnostih, ki potekajo zunaj pouka.

Ukrepi za izvajanje smernic v zvezi z Ministrstvom za šolstvo so predvsem:

- posodobitev kurikularnih dokumentov z vključitvijo prvin trajnostnega razvoja in VITR;
- razvoj instrumentov za ugotavljanje kakovosti na državni ravni in izvajanje samoocenjevanja na šoli;
- priprava letnih razpisov programov za izobraževanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanje, za raziskovalne projekte, razpisov za sredstva Evropskega strukturnega sklada ter vključevanje v pomembne mednarodne projekte in pobude s področja trajnostnega razvoja in VITR.

Za javne zavode smernice predlagajo tele ukrepe:

- spremljanje izvajanja kurikularnih dokumentov (učnih načrtov) z vidika uresničevanja ciljev in dejavnosti, ki prispevajo k razvoju socialnih kompetenc mlade populacije;
- sistematično izdelovanje informativnega in strokovnega gradiva za različne ciljne skupine;
- zagotovitev kakovostne ponudbe programov za usposabljanje učiteljev ter
- vzpostavitev osrednje spletne strani za VITR, kjer bi se sproti objavljalo vse, kar se dogaja v zvezi s VITR.

Za nevladne organizacije in lokalne skupnosti pa se priporoča sodelovanje z vrtci in šolami v obliki ponujanja različnih programov oz. projektov, ki zagotavljajo večjo vključenost otrok, učencev, dijakov v dejavnosti na različnih področjih, ter z dajanjem predlogov za pripravo projektov v vrtcih in šolah; lokalnim skupnostim pa se še predlaga, da zagotavljajo razmere za pripravo in izvedbo različnih projektov v vrtcih in šolah. Analizirane smernice so konkretna iztočnica za uvajanje permanentnega procesa vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

6.3 PROJEKT R.A.V.E. SPACE

To je bil raziskovalni projekt, ki je potekal 2005–2007 pod vodstvom Ministrstva za okolje in prostor v okviru programa Interreg III B CADSES (Srednja, Jadranska, Podonavska in Jugovzhodna Evropa), z namenom pospeševanja procesov

sodelovanja in razvoja odgovornosti pri vsakdanji rabi prostora, pri katerem je sodelovalo pet držav: Črna gora, Grčija, Italija, Poljska in Slovenija.

6.3.1 Ozaveščanje mladih kot osnovni cilj projekta R.A.V.E. Space

Osnovni cilj projekta R.A.V.E. Space je bil ozaveščanje mladih v osnovnih in srednjih šolah o vrednotah prostora in trajnostnem prostorskem razvoju skozi proces izobraževanja na način, da bi v obstoječe učne vsebine vnesli nekatere nove, ki bi učitelje in učence usmerjale k prepoznavanju vrednot prostora, da bi čim več prebivalcev usposobili večplastnega presojanja posegov v prostor, da bodo potem ustvarjalneje sodelovali v procesih prostorskega načrtovanja in upravljanja prostora. Odgovornost za ravnanje v prostoru morajo prevzeti posamezniki in celotna družba, odgovornost pa bodo resnično lahko prevzeli šele, ko bodo izobraženi o procesu prostorskega načrtovanja.

6.3.2 Učitelji so bili ciljna skupina projekta R.A.V.E. Space

Ključna ciljna skupina projekta so bili učitelji, od katerih je v veliki meri odvisen uspeh uvajanja novosti v šolski program, posredno pa otroci, starši, druge povezane strokovne skupine in tudi širša javnost. Za učitelje petih držav je bila v okviru projekta predvidena in uspešno izpeljana aktivna udeležba v obliki seminarjev, poletnih delavnic, anketnih vprašalnikov.

6.3.3 Osnovne dejavnosti projekta R.A.V.E. Space

Osnovne dejavnosti, ki so bile opravljene v okviru projekta, so bile:

- analiza šolskih učnih načrtov posameznih držav, sodelujočih v projektu;
- izvedba ocene položaja prostorskih vrednot z namenom, da se ugotovitve uporabijo pri oblikovanju strategije izobraževanja;
- oblikovanje nove učne tehnike, pripomočkov in načinov izobraževanja, ki so jih sodelujoči tudi preizkusili na poletnem taboru, organiziranem v okviru izvedbe projekta;
- priprava serije izobraževalnih televizijskih oddaj;
- posredovanje vseh rezultatov projekta drugim državam z območja CADSES in drugim evropskim državam.

V okviru izvajanja projekta je bila izvedena tudi anketa med 1897 učitelji iz Slovenije, Poljske, Italije, Grčije in Črne gore, ki je pokazala, kaj vse bo pomembno vplivalo na uvajanje novih vsebin glede trajnostnega razvoja v šole:

- zavedanje anketiranih učiteljev o pomenu vključevanja javnosti v področje urejanja prostora ob hkratnem zavedanju o pomanjkanju znanja za to, da bi pri tem sodelovali;
- anketiranci niso pripravljani sami od sebe spreminjati šolskih programov, čutijo se odvisni od »višje« avtoritete;

- zavedanje učiteljev o pomenu spremljanja novosti in sprememb na področju učnih metod in oblik, novih učil in učnih pripomočkov, kar je zanje velika dodatna obremenitev;
- mnenje učiteljev, da je šola pomemben medij za izboljšanje zavedanja o vrednotah prostora, o pomenu urejanja prostora, na splošno o prostorsko usmerjenih vsebinah.

6.3.4 Osnovne ugotovitve projekta R.A.V.E. Space

Uspešno končan projekt je pokazal, da zaradi različnosti in posebnosti prostorskega načrtovanja v sodelujočih državah ni mogoče pripraviti enotnega modela za pospeševanje prostorske pismenosti, ampak bo morala vsaka država na osnovi ocene razmer in značilnosti šolskega sistema optimizirati učinke načrtovanega projekta. Projekt je pokazal tudi, da obstajajo določene skupne značilnosti za vse sodelujoče in se lahko kot dobro izhodišče uporabijo v posameznih projektih, pri tem pa so še posebej izpostavljena dejstva:

- da prostorsko opismenjevanje poteka povsod in je kot tako prepoznavno kot potrebna dejavnost;
- da mora program prostorskega opismenjevanja potekati organizirano ter preko obveznega šolskega programa;
- da v vseh sodelujočih državah strokovnjaki poročajo o primerih nespoštovanja zakonodaje, nelegalnih rabah prostora;
- o nizki stopnji razumevanja za omejitve rabe iz naslova javnega interesa, o problemih upravljanja skupnih in javnih površin;
- o skromnem poznavanju javnosti področja prostorskega načrtovanja ter o
- zelo površnem odzivu javnosti na prostorske zadeve, ki se praviloma odzivajo le na posege v neposredni bližini.

Projekt je potrdil izhodiščna pričakovanja, da je formalno izobraževanje o prostorskih razsežnostih razvoja potrebno, saj spada v učenje za aktivno državljanstvo in bi moralo spodbujati aktiven odnos do prostora ter oblikovati zavest o odgovornosti posameznika (Po Simonetijevi, 2007, str. 369-371). Glavna ugotovitev projekta R.A.V.E. Space je potreba po vzpostavitvi strategije prostorskega izobraževanja, ki bi odražala vso resnost potrebe po dodatnem izobraževanju za dvig prostorske pismenosti in tudi zavezovala odgovorne za aktivno delovanje na tem področju (Po Simonetijevi, 2007, str. 372).

6.3.5 Strategija prostorskega izobraževanja po R.A.V.E. Space

Predlagana strategija prostorskega izobraževanja v osnovni in srednji šoli bi morala zagotoviti formalne okvire za izvajanje v praksi in opredeliti minimalno potrebno svetovalno in finančno podporo države. Pri izvajanju programov je v strategiji poudarjen kombiniran partnerski pristop med državo in šolami, lokalnimi skupnostmi, nevladnimi organizacijami ter strokovnimi skupinami.

Pri izvedbi strategije je treba:

- obstoječe učne vsebine preplesti z nekaterimi novimi vsebinami o vrednotah prostora, o pravilnem ravnanju z okoljem;
- vključevati programe prostorskega opismenjevanja, ki se že izvajajo;
- graditi na zavesti o odgovornosti posameznika (učenje za aktivno državljanstvo);
- vključevati starše ter zagotoviti podporo strokovnjakov;
- spoštovati vsakega posameznika ter spodbujati učenje na podlagi osebnih izkušenj;
- podpirati že obstoječe in vse nove pobude posameznih šol;
- sprti seznanjati širšo javnost z evalvacijo rezultatov izvedenih programov.

6.3.6 Veščine, ki zagotavljajo trajnostni prostorski razvoj

Sklepne ugotovitve aktivnih udeležencev projekta so bile, da je nujna posodobitev obstoječih in uvajanje novih veščin, s katerimi bi pri procesih odločanja o prostoru širša javnost dejavneje in odgovorneje sodelovala in prispevala svoj delež k trajnostnemu prostorskemu razvoju. Med potrebnimi veščinami so:

- multidisciplinaren pristop k reševanju prostorskih procesov,
- sposobnost analiziranja in vrednotenja prostora,
- inovativno razmišljanje ter pozitiven odnos do skupnosti, iz katere posameznik izhaja,
- delo v skupinah in vodstvene sposobnosti, sposobnosti pogajanja in reševanja nesoglasij,
- sposobnosti pisnega in govornega sporazumevanja,
- sposobnost prepoznavanja potreb po spremembah ter fleksibilnost do spremenjenih okoliščin oziroma pogojev dela.

6.3.7 Končni rezultat projekta R.A.V.E. Space – znanje za sodelovanje

Sčasoma, ko bi strategija prostorskega izobraževanja v Sloveniji zaživela v praksi, se pričakujejo pozitivne spremembe v celotni družbi, in sicer:

- prostorsko opismenjevanje že mlade populacije bo pomenilo nov kakovosten, bolj enakovreden odnos pri javnih razpravah o prostoru;
- zdaj povprečno nizka kakovost in količina znanja razpravljajočih bi se povišala in omogočila dvig splošne prostorske kulture;
- s spoznavanjem vrednot kot temeljnih kategorij zaželenega, dovoljenega, dobrega in pozitivnega ter spoznavanjem kategorij vrednot prostora, kot so ekološke, ekonomske in kulturne ter družbene vrednote, se bo povečala zavest posameznika, da jih bo lažje prepoznal;
- povečala se bosta poznavanje in zavest posameznika o različnih pravicah in dolžnostih, ki mu pripadajo pri prostorskih postopkih ter končna vzpostavitev aktivnega posameznika.

Po pričakovanjih sodelujočih pri projektu bi vse te pozitivne spremembe, ki jih prinaša prostorsko opismenjevanje, vzbudile tudi zanimanje strokovne javnosti,

predvsem prostorskih načrtovalcev, če ne prej, pa potem, ko bodo ozaveščeni posamezniki upravičeno zahtevali bolj kakovostne rešitve pri prostorskih posegih. Najkasneje takrat bodo tudi strokovnjaki prisiljeni spremeniti svoj odnos do prostorskega načrtovanja in obravnavanja javnosti pri tem, tako da bodo bolj usposobljeni razpravljati in odgovarjati na vse zahteve poučene javnosti. Tako bo prostorsko opismenjevanje v končni fazi pripeljalo do boljšega načina komuniciranja in sodelovanja ter povezovanja vseh udeleženi v procesih urejanja prostora.

7 ZAKLJUČEK

Če na koncu povzamem, menim, da je leto 1992 na neki način mejnik na področju prostorskega načrtovanja. Takrat se je začel proces vzdržnega razvoja zaradi boljšega okolja, ki je prešel v vseevropski proces trajnostnega razvoja, v katerega je naša država vključena že od samega začetka. Ta proces, ki se je formalno začel z Agendo 21 na konferenci Združenih narodov v Riu de Janeiru, pomeni neprestano razvijajoči in napredujoči proces ohranjanja našega prostora in okolja za nas in naše zanamce.

Velika pozitivna sprememba, povezana s sodelovanjem javnosti v postopkih prostorskega načrtovanja, je Aarhuška konvencija, katere osnovni namen je prav pravica do obveščeniosti in soodločanja kot pogojev legitimnosti odločevalskih postopkov. Področje prostorskega načrtovanja je le en del družbenih procesov na lokalni, nacionalni, nadnacionalni ravni, na katero je v zadnjih letih usodno vplivala globalna zamisel vzdržnega oziroma trajnostnega razvoja, ki je že prerasla v vseevropsko oziroma svetovno zamisel, ki se počasi, kontinuirano uveljavlja in razvija tudi v praksi.

Temu pa tesno sledi tudi vseevropska zamisel o procesu vseživljenjskega učenja kot enega najprimernejših načinov, da se vse zamisli o uveljavljanju trajnostnega razvoja s pomočjo obsežne participacije vseh zainteresiranih. Že odkar se je Slovenija odločila pristopiti k EU, je začela aktivno slediti večini pozitivnih sprememb (trajnostni razvoj, vseživljenjsko učenje, participatorna demokracija, ozaveščanje, izobraževanje in vključevanje javnosti v postopke odločanja na vseh ravneh, uvajanje aktivnega državljanstva) v družbenih procesih, jih vnašati v formalne akte ter si prizadevati te spremembe uveljavljati v vsakdanji praksi in življenju posameznika, pri tem pa ne smemo spregledati aktivne vloge civilne družbe oziroma nevladnih organizacij.

Pri analizi prostorskega načrtovanja v zadnjih 20 letih ne moremo mimo drugih pomembnih demokratičnih procesov v naši družbi, kot so participatorna demokracija in preoblikovanje civilne družbe v pomembnega tretjega partnerja, ki praviloma zastopa javnost in javni interes v odnosu med oblastjo in gospodarstvom (beri: zasebnim kapitalom). Glede na vsesplošne trende je povsem logično, da se je moral tudi proces prostorskega načrtovanja vsebinsko spreminjati in povzemati pozitivne spremembe, ki so se v praksi izkazale za dobre.

Pri tem mislim predvsem na spreminjanje zavesti o pomenu pravočasnega obveščanja javnosti o nameravanih prostorskih spremembah, o pomenu kakovostne interaktivne komunikacije v postopkih prostorskega načrtovanja, o dajanju več možnosti laični javnosti za sodelovanje v teh postopkih in dejansko možnost soodločanja o vseh prostorskih spremembah, še posebej pa o tistih spremembah, ki lahko negativno vplivajo na sedanjo kakovost življenja.

Pri tako imenovanih »konfliktnih posegih v prostor« je še posebej pomemben pravilen odnos do javnosti in iskanje kompromisov že na samem začetku postopkov, z vključevanjem javnosti v odločevalski postopek pa je zelo pomembna pravilna komunikacija, ki bi morala temeljiti na treh temeljnih merilih: resničnosti, pravilnosti in iskrenosti. Praksa jasno kaže, da bolj ko se ta tri merila upoštevajo in uresničujejo, lažje se izpeljejo postopki umeščanja novih posegov v prostor.

Tudi javnost se je v zadnjih dveh desetletjih spreminjala, in to prav na podlagi slabih izkušenj v postopkih prostorskega načrtovanja, ko je bila pogosto zmanipulirana zaradi pritiskov močnega zasebnega interesa kapitala. Šele ob vsiljenih spornih gradnjah se je javnost začela zavedati svoje vloge in pomena aktivnega sodelovanja posameznika kot državljana v vseh družbenih procesih, še posebej pa v procesih prostorskega načrtovanja.

Ob prebujanju zavesti o pravici do sodelovanja v družbenih procesih se je javnost začela upirati različnim zasebnim pritiskom, se čedalje redkeje pustila izigrati.

Na začetku kar »ad hoc« združevanja posameznikov v interesne skupine, različne civilne družbe s ciljem reševanja akutnega problema so prerasla v urejeno civilno družbo, različne nevladne organizacije, ki se ustanovljajo in delujejo kot enakovreden partner oblasti in gospodarstvu (beri: zasebnemu interesu), ob tem imajo tudi podporo oblasti, ki ustvarja pogoje za njihovo delovanje.

Pod pritiski organizirane javnosti sta se predramili tudi oblast in stroka, če govorim o prostorskem načrtovanju, in se začeli prilagajati novi realnosti, čedalje bolj organizirani, ozaveščeni, izobraženi, obveščeni javnosti. Prisiljeni sta jo sprejeti kot enakovrednega partnerja, ki ima pravico soodločanja o vseh družbenih procesih, ki na koncu vplivajo na kakovost življenja vse sedanje in tudi bodoče generacije. Tako se sodobno prostorsko načrtovanje postopno preoblikuje v soodločevalsko načrtovanje s tremi enakovrednimi partnerji: državo, stroko in zainteresiranimi udeleženci, ki nujno upoštevajo interaktivno komuniciranje in vključujoče upravljanje, ki temelji na dobro ozaveščeni in obveščeni javnosti in vsem zainteresiranim omogoča aktivno vlogo pri postopkih načrtovanja. Prav s tem velikokrat preprečuje »ad hoc« mobilizacijo ogorčenih, užaljenih, celo ogroženih posameznikov, združenih v različne interesne skupnosti.

Pri vseh teh postopkih pa je velikega pomena projekt vseživljenjskega učenja, ki med drugim vključuje tudi učenje vseh generacijskih ravni, od vrtca do upokojencev, o pomenu trajnostnega razvoja za bolj kakovostno in pravično življenje. To je resnično in formalno svetovni projekt, saj je OZN obdobje 2005–2014 razglasil za desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj, implementacija pa aktivno poteka po celi Evropi. Velikega pomena je Vilniška Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, ki želi ustvariti regijo, ki sprejema skupne vrednote solidarnosti, enakopravnosti in vzajemnega spoštovanja med prebivalci, državami, generacijami in upošteva načela trajnostnega razvoja, pravičnosti, socialne kohezije.

Za doseganja zaželenega pa je osnovni pogoj izobraževanje kot pomembno orodje za ozaveščeno odločanje in upravljanje, za krepitev sposobnosti posameznikov, skupin, skupnosti, organizacij in držav sprejemanja odločitev v prid trajnostnega razvoja. Na področju sodelovanja javnosti pri prostorskem načrtovanju v zadnjih 20 letih je bil postopno dosežen velik pozitiven napredek pri samem spodbujanju, izobraževanju in sodelovanju večjega dela populacije.

Diplomsko delo zaključujem z ugotovitvijo, da dolgoročno sodelovanje vseh udeležencev v procesu urejanja lokalnega okolja (prebivalcev kot lokalne in državne uprave, investitorjev ter strokovnjakov) predstavlja najučinkovitejšo pot do izboljšanja kakovosti življenja in izpolnitve pričakovanj vseh vpletenih na lokalni in tudi globalni ravni. Lokalne pobude splošne javnosti bodo morale postati dejavne pri oblikovanju politik prostorskega razvoja na lokalni in državni ravni »od spodaj navzgor«. Dolgoročno se lahko na tak način izboljša tudi zaupanje javnosti do uprave, načrtovalcev in izvajalcev razvojnih projektov, skupni cilj pa je kakovostno življenjsko okolje za sedanje in bodoče generacije.

Slovenija je z vsemi svojimi ustanovami aktivno vključena v sodobne pozitivne družbene spremembe, ne le na načelni ravni, ampak postopki implementacije potekajo v praksi na vseh ravneh. Ko bo postalo samoumevno, da ima vsak posameznik kot aktivni državljan pravico in odgovornost soodločati o vseh družbenih procesih, bomo lahko rekli, da se je vsa navedena teorija uresničila v praksi.

To pa bo morda doživela naslednja generacija naših otrok, ki se že v vrtcu seznanjajo s pomenom trajnostnega razvoja za ohranjanje našega okolja. Ko bodo ti otroci odrasli, bodo imeli že oblikovan odnos do pomena aktivnega državljana in bodo veliko boljše pripravljene na enakovredno sodelovanje v družbenih procesih.

LITERATURA IN VIRI

1. Samostojne publikacije

BLAGANJE, Dušan: Urejanje prostora in gradbene zadeve (elektronski vir). Ljubljana, Fakulteta za upravo, 2007.

DEWEY, John: Javnost in njeni problemi. Zbirka javnost, 1999.

GANTAR, Pavel: Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje. Univerzitetna konferenca ZSMS: Republiška konferenca ZSMS, Ljubljana, 1985.

GANTAR, Pavel: Sociološka kritika teorij planiranja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 1993.

KOS, Drago: Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2002.

LAVTAR, Roman: Sodelovanje prebivalcev v slovenskih občinah. Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila Maribor, Maribor, 2007.

MAREGA Milena in KOS Drago: Aarhuška konvencija v Sloveniji: strokovna priporočila za implementacijo Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah. Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo, Ljubljana, 2002.

OGORELEC, Breda: Komuniciranje z javnostjo: priročnik za urbaniste, Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Ljubljana, 1995.

PEK DRAPAL, DREVENŠEK, Mojca in DRAPAL Andrej: Odnosi z lokalnimi skupnostmi. GV Založba, Ljubljana, 2004.

ZAVODNIK LAMOVŠEK, Alma: Vzdrženi prostorski razvoj v Sloveniji. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, 2003.

2. Pravni viri

Zakon o urbanističnem planiranju (Uradni list RS, št. 16/1967).

Zakon o urejanju prostora (Uradni list SRS, št. 18/84, 15/89 in Uradni list RS, št. 71/93).

Zakon o urejanju naselij in drugih posegih v prostor (ZUN) (Uradni list SRS, št. 18/84, 37/85, 43/89, Uradni list RS, št. 26/90, 18/93, 47/93, 71/93, 44/97).

Zakon o stavbnih zemljiščih (ZSZ) (Uradni list RS, št. 44/1997).

Zakon o urejanju prostora (ZureP-1) (Uradni list RS, št. 110/02, 8/03 – popravek, 58/03-ZKK-1).

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZNačrt) (Uradni list RS, št. 33/07).

Evropske prostorske razvojne perspektive v smeri uravnoveženega in trajnostnega ozemlja Evropske unije, dogovorjeno na neformalnem svetu ministrov Evropske unije, Potsdam, 10.-11. maja 1999.

Vodilna načela za trajnostni razvoj evropske celine/ Evropska konferenca ministrov odgovornih za regionalno načrtovanje – CEMAT Hanover, 7.- 8. septembra 2000, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorsko planiranje, 2000.

Direktiva 2001/42/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. junija 2001 o presoji vplivov nekaterih načrtov in programov na okolje, dostopno na:

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/okolje/pdf/cpvo/cpvo_direktiva_eu.pdf .

Direktiva 2003/4/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 28. januarja 2003 o dostopu javnosti do informacij o okolju in razveljavitvi Direktive Sveta 90/313/EGS, dostopno na:

http://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/Direktiva_E_Parlamenta_in_Sveta.pdf.

Direktiva 2003/35/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. maja 2003 o sodelovanju javnosti pri sestavi nekaterih načrtov in programov v zvezi z okoljem in o spremembi direktiv Sveta 85/337/EGS in 96/61/ES glede sodelovanja javnosti in dostopa do sodišč, dostopno na:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:07:32003L0035:SL:PDF>.

Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah (Uradni list RS, ŠT. 62/04,MP, št. 17/04 (MKDIOZ), dostopno na:

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/okolje/arhuska_konvencija.pdf.

Uredba (ES) št. 1367/2006 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 6. septembra 2006 o uporabi določb Aarhuške konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah v institucijah in organih skupnosti, dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:264:0013:0013:SL:PDF>.

Prenovljena Strategije EU za trajnostni razvoj, Svet EU v Bruslju 9, junija 2006 dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/trajnostni_razvoj/trajnostni_prenovljena_str_EU.doc.

Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/trajnostni_razvoj/trajnostni_strategija_UNECE.doc.

Vilniuški okvir za izvajanje strategije izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/mednarodno/solstvo/Vilnius_okvir_slo.doc.

Priporočilo (2002)12 Odbora ministrov držav članic o izobraževanju za demokratično državljanstvo, dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/mednarodno/solstvo/doc/Priporocilo_izobrazevanje_demokr_drzavljanstvo_2001.doc.

Poročilo o udeležbi na konferenci okolje za Evropo, Beograd, 10.-12. oktober 2007, dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/mednarodno/solstvo/doc/Beograd_okolje_oktober07.doc.

Informativni bilten za poučevanje državljske vzgoje, Ministrstvo za šolstvo, 2002, dostopno na:

<http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/mednarodno/solstvo/doc/bilten11.doc>.

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj VITR, dostopno na:

http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/vzgoja_in_izobrazevanje_za_trajnostni_razvoj/.

Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja, dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/trajnostni_razvoj/trajnostni_smernice_VITR.doc.

Evropski strateški okvir za izboljšanje in širitev globalnega izobraževanja (Maastrichtska deklaracija o globalnem izobraževanju), dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/mednarodno/solvstvo/doc/Maastrichtska_deklaracija_prevod.doc.

Okvir evropske strategije za okrepljeno in boljše globalno izobraževanje v Evropi do leta 2015«. Povzetek »Maastrichtske deklaracije o globalnem izobraževanju«, dostopno na:

http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/doc/Prevod_-_Maastrichtske_deklaracije_-_globalno_izobrazevanje.doc.

Nacionalno poročilo Slovenije o implementaciji delovnega programa Izobraževanje in usposabljanje 2010, dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/IU_2010/NationalReport2010_Slovenia_26apr07_slo.doc.

Strategija vlade RS za sodelovanje z nevladnimi organizacijami, dostopno na:

http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/mju_dokumenti/pdf/STRATEGIJA_VLADE_RS_ZA_Z_NVO.pdf.

Strategija systemskega razvoja nevladnih organizacij v Sloveniji za obdobje 2003 – 2008, dostopno na:

http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/nevladne_organizacije/Strategija-NVO.pdf.

3. Drugi viri

BAŠIČ HRVATIN, Sandra. Državni ali javni interes.

URL:« <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/10/> », 15.4.2010.

CERAR, Miro. Civilna družba.

URL:«<http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=50807> ». 11.1.2010,

CERGOL, Suzana. Participacija, komunikacija in kolaboracija v e-izobraževanju – ali novi mediji omogočajo optimalno in potencialno učinkovito učenje.

URL:«http://www.doba.si/snd/participacija_clanek.pdf«, 3. in 4. 11.2003.

Državni svet Republike Slovenije. Ohranitev kraške krajine kot razvojna priložnost Krasa, zbornik referatov in razprav.

URL:«http://www.ds-rs.si/dokumenti/publikacije/Zbornik_08-2.pdf«. december 2008

Focus. Zapisnik z moderirane delavnice na temo Vključujoče upravljanje - Ne odločitve za ljudi, temveč z ljudmi!.

URL:« http://www.focus.si/files/programi/OVE_NVO_Zapisnik_delavnica1.pdf«, 6.12.2005.

FRIDL Jerneja, URBANC Mimi. Kartografski in drugi grafični prikazi kot nepogrešljiva učila pri izobraževanju za trajnostni razvoj,

URL:«http://www.geodetski-vestnik.com/52/4/gv52-4_653-667.pdf«. 14.11.2008.

Civilna iniciativa Kranj. Izjava o varovanju, ohranjanju in trajnostnem razvoju Krasa.
 URL=«<http://civilnainiciativakras.com/node/670>«. 7.12.2009.

Keuc, Albin. Poročilo o izvajanju »Partnerstva za okolje«.
 URL=«http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/nevladne_organizacije/partnerstvo_porociloNVO2003.pdf«. oktober 2003.

KOLENC KOLNIK, Karmen. Geografsko izobraževanje je pomemben del izobraževanja za trajnostni razvoj.
 URL=«http://www.drustvo-geografov-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik/z95Karmen%20Kolenc%20Kolnik_T.pdf«. 25.2.2010.

KOVAČIČ, Gorazd. Je pogoj za demokracijo civilna družba ali javnost?
 URL=«http://www.dodogovor.org/Upload/Arhiv/Civilnadruzbaalijavnost6_08.doc«. 25.2.2010.

Ministrstvo za javno upravo. Konferenca o presoji posledic predlogov predpisov in politik na temo SODELOVANJE JAVNOSTI V PROCESIH ODLOČANJA, Brdo, 2. novembra 2008.
 URL=«http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/Boljsi_predpisi_OAO/Boljsi_predpisi/Brdo_november_2009/Meznaric.doc«. 2.11.2008.

PLUT, Dušan. Teoretični in terminološki vidiki koncepta trajnostnosti/sonaravnosti.
 URL=«<http://zgds.zrc-sazu.si/gv74-1-plut.pdf>«. 12.3.2010.

PLUT, Dušan. Teoretična in vsebinska zasnova trajnostno sonaravnega napredka.
 URL=«<http://www.dlib.si/v2/StreamFile.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-EAR5RSE6&id=d9b3604f-6c60-4aac-b1b7-9d8877ec315b&type=PDF>«. 15.3.2010.

RESNIK PLANINC Tatjana. Vrednote prostora v procesu geografskega izobraževanja.
 URL=«http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/Publikacije/Dela/files/dela_29/resnik%20planinc.pdf«. 15.3.2010.

SIMONETI Maja, ŠORN Maša. Urejanje prostora prihaja v šolske programe.
 URL=«<http://www.trajekt.org/?id=514&tid=22>«. 9.3.2006.

SIMONETI Maja. Izobraževanje za sodelovanje v urejanju prostora.
 URL=«http://www.geodetski-vestnik.com/51/2/gv51-2_366-376.pdf«. 15.3.2010.

SPLICHAL Slavko. O zgodovinskih sporih in preobratih v teorijah javnega mnenja,
 URL=«http://www.zrs.upr.si/SL/Zaloznistvo/annales/Annales_Sociologia_17-2/splichal.pdf«. 18.3.2010.

SPLICHAL, Slavko. Publiciteta, množični mediji in delitev oblasti.
 URL=«<http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20011Splichal.PDF>«. 18.3.2010.

RUSTJA, Erika. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj, primeri dobre prakse v Sloveniji.
 URL=«http://portal.mss.edus.si/pls/portal/docs/PAGE/PORTAL_SOLSTVO_MSS/MSS_STRANI/MSS_DOKUMENTI_ZA_SPLET/VITR%20SLO%20SCREEN.PDF«. 18.3.2010.

VINTAR MALY, Katja. Trajnostni izzivi Evrope v 21. stoletju.
 URL=«http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela/files/Dela_28/17_vintar.pdf«. 2.4.2010.

ZUPAN Anka, dr POŽARNIK MARENTIČ Barica, dr. KORŽE VOVK Ana, mag. OREL Mojca. Strategije vključevanja okoljske vzgoje kot vzgoje in izobraževanje za trajnostni razvoj v posamezne učne predmete.
 URL=«http://www.zrss.si/pdf/Zupan_okoljska_vzgoja_jan07.pdf«. 02.04.2010.

SEZNAM SLIK

Slika 1: Povezanost gospodarskega, socialnega in okoljskega razvoja-stebri trajnostnosti/sonarnosti	8
Slika 2: Nazoren prikaz osnovnih ciljev Aarhuške konvencije	26
Slika 3: Izvedba procesa sodelovanja javnosti	38
Slika 4: Logotip Civilne iniciative Kras, široko odprta dlan v barvi kraške zemlje simbolizira pripravljenost za dialog za ohranitev Krasa.....	47

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

ZUreP-1 – Zakon o urejanju prostora sprejet leta 2002

ZPNačrt - Zakon o prostorskem načrtovanju sprejet leta 2007 z namenom izboljšanja formalnih postopkov pri prostorskem načrtovanju v smislu bolj transparentnega, poenostavljenega, čimbolj racionalnega postopka predvsem pri postopkih priprave lokalnih prostorskih aktov je bil pripravljen še najbolj po vzoru evropske zakonodaje.

IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA

Nirmala Krofl, študentka Fakultete za upravo Univerze v Ljubljani, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom Prostorsko načrtovanje v letih 1985-2008 in sodelovanje javnosti v skladu z Zakonom o avtorskih in sorodnih pravicah, moja avtorska stvaritev pod mentorstvom mag. Dušana Blaganjeta.
Strinjam se z objavo diplomskega dela na internetni strani Fakultete za upravo.

Podpis:

Diplomsko delo je lektorirala: Joža Lakovič